

POLITICKÉ VEDY / POLITICAL SCIENCES

Journal for Political Sciences, Modern History, International Relations, security studies / Časopis pre politológiu, najnovšie dejiny, medzinárodné vzťahy, bezpečnostné štúdiá

URL of the journal / URL časopisu: <http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk>

Author(s) / Autor(i): Šárka Waisová
Article / Článok: Co víme o šíření expertního vědění v mezinárodní politice? Příklad vědění o lidské bezpečnosti a epistémická infrastruktura jako nový objekt mezinárodní politiky
Publisher / Vydavateľ: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov – UMB Banská Bystrica / Faculty of Political Sciences and International Relations – UMB Banská Bystrica
DOI: <http://doi.org/10.24040/politickevedy.2019.22.3.8-46>

Recommended form for quotation of the article / Odporúčaná forma citácie článku:

WAIŠOVÁ, Š. 2019. Co víme o šíření expertního vědění v mezinárodní politice? Příklad vědění o lidské bezpečnosti a epistémická infrastruktura jako nový objekt mezinárodní politiky. In *Politické vedy*. [online]. Vol. 22, No. 3, 2019. ISSN 1335 – 2741, pp. 8-46. Available at: <http://doi.org/10.24040/politickevedy.2019.22.3.8-46>

By submitting their contribution the author(s) agreed with the publication of the article on the online page of the journal. The publisher was given the author's / authors' permission to publish and distribute the contribution both in printed and online form. Regarding the interest to publish the article or its part in online or printed form, please contact the editorial board of the journal: politicke.vedy@umb.sk.

Poskytnutím svojho príspevku autor(i) súhlasil(i) so zverejnením článku na internetovej stránke časopisu Politické vedy. Vydavateľ získal súhlas autora / autorov s publikovaním a distribúciou príspevku v tlačenej i online verzii. V prípade záujmu publikovať článok alebo jeho časť v online i tlačenej podobe, kontaktujte redakčnú radu časopisu: politicke.vedy@umb.sk.

CO VÍME O ŠÍŘENÍ EXPERTNÍHO VĚDĚNÍ V MEZINÁRODNÍ POLITICE? PŘÍPAD VĚDĚNÍ O LIDSKÉ BEZPEČNOSTI A EPISTÉMICKÁ INFRASTRUKTURA JAKO NOVÝ OBJEKT MEZINÁRODNÍ POLITIKY¹

WHAT DO WE KNOW ABOUT THE DIFFUSION OF THE EXPERT KNOWLEDGE IN INTERNATIONAL POLITICS? THE CASE OF THE KNOWLEDGE ABOUT HUMAN SECURITY AND THE EPISTEMIC INFRASTRUCTURE AS THE NEW OBJECT OF INTERNATIONAL POLITICS

Šárka Waisová*

ABSTRACT

The current analysis concentrate on how expert knowledge is diffused in international politics. To find an answer the case study on expert knowledge about human security is offered. The text traces the development and the diffusion of the expert knowledge on human security, trace the agents working on the diffusion process and analyzes the structure and relations in the social system where human security was diffused. I conclude that the expert knowledge on human security led to the emergence of an assemblage – here called epistemic infrastructure – which includes actors, institutions, relational links and practices. The epistemic infrastructure is the links between ideas, their authors, those who diffuse the ideas and the particular social systems where the ideas are diffused. The epistemic infrastructure has the capacity to influence who will gain the knowledge and how the knowledge will be managed, and to structure the international politics and national agendas.

Key words: knowledge in international politics, knowledge diffusion, human security, epistemic infrastructure

* Doc. PhDr. Šárka Waisová, Ph.D. působí jako docentka na Katedře politologie a mezinárodních vztahů, Fakulta filozofická, Západočeská Univerzita v Plzni, Univerzitní 1, 306 14 Plzeň, Česká republika, e-mail: waisova@kap.zcu.cz.

DOI: <http://doi.org/10.24040/politickevedy.2019.22.3.8-46>

¹ Katedra politologie a mezinárodních vztahů, Západočeská univerzita v Plzni. Tento text vznikl v rámci grantu GAČR 19-09443S „Expert Knowledge Diffusion in International Politics: the Concept of Epistemic Infrastructure and Why it Matters”.

Úvod

Žijeme ve společnosti vědění, jejíž podstatou je znalostní ekonomika založená mj. na šíření, přijímání a využívání vědění a inovací (Rogers, 1983/2003). Vlády a mezinárodní organizace zřizují pozice vědeckých poradců a deklarují, že jejich politika bude založena na vědecké evidenci. (Gluckman, 2014; Joint Research Center – EU Science Hub, n.d.) Expertní vědění je považováno za klíč k prosazení a obhájení změn, zdroj a nástroj moci, cestou k dosahování efektivity činností a k získání profitu nebo kontroly nad dominantními rolemi ve hře. (Adler a Pouliot, 2011; Haas, 1990) Jak ale získat expertní vědění? Vědění se rodí v určitém čase a místě, někdy je to jen myšlenka v něčí hlavě či reflexe zrozená z intelektuální debaty. Fakt, že nějaké vědění začne žít vlastní život a začne mu být připisována hodnota a moc ovlivňovat, je závislý na rozšíření takového vědění mezi dostatečný počet uživatelů. Samotný proces šíření není ale ani automatický, ani jednoduchý; je to kaskádovitý proces ovlivňovaný mnoha faktory, jako je např. politické vládnutí, kulturní, demografické, geografické a klimatické faktory, organizační aspekty či úroveň absorpční kapacity publika. (Ernst a Kim, 2001; Hall, 1989; Hveem a Knutsen, 2012) Zatímco ekonomie (Grannovetter, 1973; Rogers, 1983; Strang, 1991), medicína (Liu, King a Baerman, 2010; Christakis a Fowler, 2007) či sociologie (Knorr Cetina, 2007) se zabývají šířením vědění a inovací již celá desetiletí a toto téma považují ve svých oborech a v dané praxi za ukotvené, akademici z oblastí mezinárodních vztahů se tomuto tématu začali věnovat až poměrně nedávno, ale intenzivně, neboť oblastmi, které vyžadují stále častěji hluboké a přesné expertní znalosti a vědecké informace, jsou tvorba politik a politické rozhodování. Témata jako např. klimatická změna a naše možnosti jí čelit či bezpečnostní dopady využití umělé inteligence vyžadují domácí i mezinárodní politickou debatu a akci, nicméně založenou na odborných znalostech a spolupráci s badateli. Jak si všímají např. **Borgatti** et al (2009) nebo **Gilardi** (2012), výzkum šíření expertního vědění v politice, především v té mezinárodní, čelí několika specifickým výzvám: neexistence dostatečné empirické dokumentace dokládající šíření expertního vědění, charakter, struktura a organizace mezinárodní politiky a charakter aktérů mezinárodní politiky a v neposlední řadě chybějící teoretický rámec a efektivní metodologické nástroje pro takový výzkum. Vedle specifických výzev výzkumu mezinárodního politického prostoru se taková analýza potýká i s obecnějšími problémy vycházejícími z proměny vědy a společnosti, ke kterým došlo

v posledných desiatich rokoch: veda a vedění prestaly býť ztotožňované s pravdou (Agnew, 2007; Haas, 1992), rozšířil se názor, že vedění je určitá vize reality, která je předmětem kulturních rámců a praktik mocenských vztahů (Adler a Pouliot, 2011; Gherardi, 2000), došlo k oslabení hranice mezi teoretickými a empirickými komponenty vedění, zmizely jasné hranice mezi vědeckými disciplínami a došlo k zásadní transformaci toho, kdo může expertní vedění produkovat. (Evers, 2000; Nowotny et al., 2003; Ravetz, 2012, 2016)

Zatím nejsystematičtější je v mezinárodních vztazích výzkum vlivu vedění na změnu hodnot, norem a politik aktérů, činnosti a vlivu aktérů šíření vedění a nástrojů šíření. Prvními autory zabývajícími se hlouběji veděním v mezinárodní politice byli **Ernst Haas** (1975) a **J.G. Ruggie** (1975). Na ně pak navázali mladší autoři: **Peter Haas** (1992), který představil koncept epistémických společenství, dále třeba **Weible** a jeho kolegové (2011) či **Keck** se **Sikkinkovou** (1998), kteří se věnovali advokačním koalicím a transnacionálním advokačním sítím, a nejnověji **Simons** s **Vossem** (2014), kteří navrhli koncept tzv. *instrument constituencies*. Do skupiny autorů, kteří se zabývali mechanismy a nástroji šíření vedění, idejí, norem a politik můžeme zařadit např. **Gilardiho** (2012), **Schimmelfeninga** (2008), **Checkela** (2005) a **Finnemorovou** se **Sikkinkovou** (1998). Expertní vedění, jeho roli při strukturování mezinárodní politiky a praktiky šířící jej v mezinárodní politice však zatím zkoumalo jen několik málo badatelů. Např. **Hall** a jeho kolegové (1989) se zabývali tím, jak keynesiánství pronikalo do národních hospodářských politik a jaké byly podmínky jeho šíření v mezinárodním ekonomickém systému, **St Clair** (2006) se zabývala rolí Světové banky v procesu produkce odborného vedění a **Bueger** (2015) při výzkumu pirátství otevřel otázku 'kdo a jak produkuje vedění v mezinárodní politice'. Zatím unikátní je sada několika studií o roli think tanku Crisis Group v procesu produkce a šíření vedění publikovaná ve Third World Quarterly v roce 2014. Tato nová vlna studia vedění v oboru mezinárodní vztahy se – na rozdíl od starších analýz – neorientuje na výzkum vedění jako zdroje hodnot a jednání aktérů, ale zabývá se praktikami a diskurzem vedění a má za to, že vedění je elementem produkce objektů, které strukturují politiku. (Allan, 2018) Nový směr studia vedění před nás staví mnohé otázky, které dosud zůstávaly na okraji zájmu. Jednou z nich je *jak se určité expertní vedění teritoriálně šíří, přetváří do institucí, výzkumných ústavů a politik, jaké entity vznikají v tomto procesu šíření a přetváření, jak se stane, že lidé a instituce uvěří v konkrétní vedění jako ti, kteří jej vymysleli, a jak uživatelné přetvářejí toto konkrétní vedění*. Jinými slovy, jak se vedění kombinuje se socio-

technickým okolím a politickým uspořádáním, jak strukturuje celky, které jsou nicméně fragmentované a podmíněné, a jak se přetvářejí do nových objektů.

Hlavním cílem tohoto textu je rozvinout výzkum a úvahy o expertním vědění a jeho šíření v mezinárodní politice, a to dvěma směry: nejprve předložím empirický materiál sledující proces šíření konkrétního vědění a poté budu analyzovat struktury, aktéry, cesty, nástroje, relační vztahy a aktivity, které umožnily rozšíření tohoto vědění v prostoru a čase v konkrétním sociálním systému tak, že se toto vědění stalo komponentem a tématem mezinárodní politiky s kapacitou tuto fragmentovanou politiku strukturovat a přetvářet mezinárodní i národní agendy. Jako pole výzkumu jsem zvolila expertní vědění o lidské bezpečnosti. Lidská bezpečnost (dále jen LB) se jako expertní vědění etablovala v polovině 90. let a od té doby ji lze zaznamenat jak v akademickém prostředí, tak v politikách států a mezinárodních organizací.

Textů o LB existují stovky, šířením LB se ale zatím zabývalo jen několik málo badatelů; ti se ale spíše než na samotný proces šíření zaměřili na motivace aktérů přijmout LB. V této souvislosti např. **Duffield** (2006) konstatuje, že k etablování LB jako expertní a žádané *science-driven* oblasti vědění přispěl zejména kontext doby (humanitární krize v Somálsku, severním Iráku, Rwandě či Bosně) a snaha řady aktérů v těchto krizích zasahovat a své zásahy obhájit pomocí relevantní odborné znalosti. **Kaldorová** (2007) si všímá toho, že pro celou řadu mezinárodních aktérů se LB stala formou diskurzivního porozumění procesům hluboké sociální a politické změny v post-studenoválečném světě a doktrínou nabízející návod, jak změny a nové problémy uchopit. Podle **Chandlera** (2012) a **Waisové** (2003) se LB stala pro některé aktéry základem nových doktrín a otevřela dveře novým tematickým spojením, agendám a politikám, krok za krokem transformujícím mezinárodní politický prostor.

Právě proto, že LB je prozkoumána a popsána poměrně bohatě a současně procesu jejího šíření nebylo věnováno mnoho pozornosti, nabízí se jako vhodné výzkumné pole s potenciálem přispět jak k inovaci ohledně poznatků o LB samotné, tak ohledně šíření vědění v mezinárodní politice. Současně, nespornou výhodou a též důvodem, proč jsem vybrala pro výzkum vědění o LB, je novost tohoto vědění, které zatím netrpí nánosem prachu či mizením dat a informátorů, a skutečnost, že dané téma sleduji a studuji již téměř dvě desetiletí a sama jsem do šíření vědění o LB zapojená, což se při tomto druhu výzkumu jeví jako výhodné.

V této analýze postupuji ve čtyřech krocích. V první části seznamuji čtenáře s metodologií a metodami aplikovanými v této studii, ve druhé části sleduji, za

jakých okolností se LB stala expertním věděním, co je jeho podstatou a kdy a v jakém kontextu se toto věděním začalo šířit mezinárodní politikou, třetí část přináší evidenci o šíření expertního věděním o LB, aktérech produkce a šíření věděním, jejich vztazích, projevech a strukturách šíření a jejich fungování a v poslední, čtvrté části pak analyzuji a diskutuji zjištění z empirické části. Docházím k závěru, že kolem věděním o LB se utvořila asambláž² – označuji ji jako epistémickou infrastrukturu zahrnující aktéry, instituce, relační vazby a praktiky. Epistémická infrastruktura je spojnicí mezi myšlenkami, jejich autory, těmi, kdo dané věděním chtějí šířit a konkrétními sociálními systémy. Má kapacitu ovlivňovat, kdo bude moci získat jaké věděním, jakým způsobem a jak s ním bude nakládáno, jinými slovy má kapacitu strukturovat mezinárodní politiku i národní agendy.

1 Metodologický přístup

V této studii se hlásím k tradici kvalitativního interpretativního výzkumu, a to jak výzkumnou otázkou, která se ptá po průběhu určitého děje a jeho vnitřních souvislostech včetně toho, jak jsou různé dílčí aspekty sledovaného jevu navzájem provázány, tak cílem výzkumu, kdy se snaží prostřednictvím sledování poměrně dobře známého příběhu přinést novou reflexi.

Jak jsem avizovala výše, proces difuze není ani automatický, ani náhodný, není to ani *jen* řetězec událostí. Šíření jakéhokoliv fenoménu, byť třeba nemoci, prochází řetězci vazeb a možnost získat jej závisí na pozici v sociální síti (Granovetter, 1973), prostředí, kanálech přenosu, místech kontaktu a aktérech jako prostřednících přenosu a příjemcích fenoménu a jejich absorpční kapacitě. Při výběru metody, jsem hledala takový postup, který by umožnil zkoumání vztahovosti a situace, kdy prostor a aktéři nejsou jasně vymezeni, resp. není určena hranice sociálního systému, v němž se věděním šíří, a který bude schopen zachytit jak technické, materiální a sociální skutečnosti, tak současně prvky aktérství i struktury a vztahy mezi nimi. Jako nejslibnější, a to navzdory celé řadě kritik směřujících k oběma přístupům (Barry, 2013; Winner, 1993), se mi jevila kombinace *actor-network theory* (ANT) s analýzou sociálních sítí (SNA). I když se na první pohled oba přístupy jeví jako obtížně kompatibilní, vykazují řadu konceptuálních podobností (srovnej Nexon a Pouliot, 2013;

² Asambláž označuje soubor heterogenních a v podstatě autonomních elementů (lidských i nelidských), které zároveň fungují společně a jejichž společná existence má určitý efekt. Asambláž vyazuje vlastnosti, které její součásti nemají.

Bueger, 2013), které je možno využít jako *methodological point of convergence* (Mützel, 2009).

Postup označovaný jako actor-network theory je nejčastěji spojován se jmény **Bruno Latoura**, **Michaela Callona** a **Johna Law**. Byť ve svém názvu nese slovo „*teorie*“, ANT se od 90. let rozvíjí spíše jako holistický způsob pochopení sociálního konstruování vědy a vědeckých faktů a vědění a sada postupů umožňující sledovat a pochopit tyto procesy. Podle ANT neexistuje nic v sociálním a přírodním světě odděleně, vše je spíše konstantně generováno a přetvářeno vzájemnými vztahy mezi aktéry sítí. Všechny velké inovace a lidské podniky jsou „*funkcí interakcí vzájemně se utvářejících heterogenních elementů asimilovaných do sítí.*“ (Law, 1987, s. 113) Sítě nemají žádné předem stanové hranice a ve výzkumu je ani nelze uměle rýsovat. Vznikají aktivním působením aktérů a určují role a funkce aktérů a aktéři dávají sítím smysl a trvalost. (Latour, 2005) ANT se, aniž by předem předpokládala nějakou strukturu a její determinanty, zaměřuje na sledování sítí asociací mezi aktéry a pochopením interakcí a organizace vztahů, jejich realizaci a udržení jejich trvalosti. Podle **Latoura** (2005) sice nevíme, jak jsou aktéři konkrétně spojeni, ale spojení předpokládáme a předpokládáme též, že tato spojení transformují svět těchto aktérů. Aktérství, vědění a instituce jsou subjektem sítí, objektem vyjednávání a výsledkem budování sítí. Správný postup ANT „*sleduje vazby a sítě ... a aktéry, kteří něco dělají*“ a sleduje jak se shlukují do asambláží, aby dosáhli svého cíle. (Latour, 2005, s. 98 a 128) Tato činnost není chápána jako výsledek nezávislého výběru a rozhodnutí, ale spíše jako výsledek vlivů vycházejících ze vztahů a sítí. Klíčoví aktéři utváření sítí jsou označováni za zprostředkovatele. (Law a Callon, 1989) Zprostředkovatelé nejen že šíří informace a vědění, ale pomáhají je a jejich významy aktivně utvářet. Jsou „*stavebním kamenem*“ a „*lepidlem*“ sítě.

ANT je zvláštní (a často je kvůli tomu terčem kritiky) v tom, že aktérství připisuje vedle živých objektů též objektům neživým, tzv. aktantům (pro diskusi o aktérství neživých objektů v mezinárodních vztazích srovnej Leander, 2013). Podle příznivců ANT je cílem badatele sledovat cesty, vztahy a aktivity, jimiž jsou aktéři a aktanti propojeni. Sledování relačních vazeb nám umožňuje pochopit jak aktéři a aktanti umožňují a zprostředkovávají organizované aktivity. V praktické rovině to znamená, že výzkum využívající ANT vybere jednoho aktéra a jedno místo v síti, které považuje za klíčové, a bez předem známé hranice sleduje vztahy, aktivity, cesty a jednání tohoto aktéra. Jednání je chápáno jako konglomerát působností (*agency*), a proto musí být zmapováno

jako síť, v níž sledujeme pohyb spojení a cirkulaci informací. I když se ANT vyhýbá tomu, aby hovořila o kauzalitě, úvahy o tom, „jak se věci dějí“ je indikátorem toho, že cílem ANT je „něco jako kauzální vysvětlení toho, jak se věci a události dějí.“ (Elder-Vass, 2019, s. 2)

Kořeny *social network analysis* (SNA) můžeme najít již ve 30. letech 20. století, dynamicky se však tento přístup začíná rozvíjet od 60. let, a to jako interdisciplinární přístup ke studiu sociální struktury. SNA je založena na předpokladu významu vztahů mezi vzájemně na sebe působícími jednotkami. Od ostatních přístupů ke zkoumání sociálních sítí se liší především v tom, že jejím základním axiomem je myšlenka, že struktura má význam (*structure matters*). Jinými slovy, že v rámci sociální struktury jsou primární relační vazby mezi aktéry, atributy aktérů – jejich individuální charakteristiky a kvality – jsou až sekundární. (Wasserman a Faust, 1994) Vazby – na rozdíl od atribučních dat – přitom nejsou individuální kvalitou jednotlivých činitelů, ale jsou vlastností soustavy činitelů, kteří tvoří sociální síť. Sociální síť SNA definuje jako konečnou (ohraničenou) množinu dvou a více aktérů, z nichž každý má minimálně jednu vazbu s kterýmkoliv dalším aktérem. (Wasserman a Faust, 1994) SNA čerpá ze sociometrie, teorie grafů a algebry a byla povětšinou založená na systematickém sběru a kódování dat, která byla kvantifikována a jejich prostřednictvím pak zkoumány strukturální charakteristiky sítí. S ohledem na množství dat, které je třeba pro zkoumání sítí shromáždit, se SNA omezovala na spíše menší sociální prostory (rodina, kmen). SNA se začala měnit přibližně od 80. let, kdy někteří autoři připustili vliv kultury a chování aktérů na síť a do výzkumu sociálních sítí a relačních analýz zahrnuli kulturní aspekty. Pod vlivem této změny se v SNA prosadily kvalitativní výzkumné metody jako interview a pozorování. SNA je dnes hodnocena (např. Mützel, 2009; Borgatti et al., 2009) jako interdisciplinární výzkumný program, který se snaží analyzovat a predikovat strukturu vztahů mezi sociálními entitami a vliv této struktury na další sociální fenomény.

Z toho, co jsem uvedla, je zřejmé, že mezi SNA a ANT existují rozdíly. Nejviditelnější je pravděpodobně to, že zatímco SNA preferuje zkoumání parciálních, jasně ohraničených systémů, a aktérství přisuzuje lidským entitám, ANT analyzuje řetězení vztahů a síť nijak předem neohraničuje a aktérstvím mohou oplývat i ne-lidské objekty. Nicméně oba přístupy mají i řadu společných prvků (pro hlubší analýzu srovnej např. Mützel, 2009). Domnívají se, že význam vzniká ze vzájemných vztahů, role aktérů určuje síť, aktivita předchází aktéry a – v termínech sítí – vazby předcházejí uzly. Oba dále berou v úvahu

heterogenitu aktérů a čas a oba využívají kvalitativní metody a data, která umožňují prozkoumání vztahů a praktik. Zatímco SNA umožňuje mapovat interakce mezi aktéry, ANT „*se zabývá mapování cest a způsobů jimiž aktéři definují a distribuují role a mobilizují či podněcují ostatní, aby hráli tyto role.*“ (Law a Callon, 1988, s. 285) Integrace obou přístupů je cestou ke spojení strukturální i interpretativní analýzy; umožňuje sledovat aktéry a cesty, jimiž konstituují kategorie, vztahy a sítě, namísto definování kategorií a vztahů a priori, umožňuje sledovat, jak aktéři vytvářejí vazby a jak se sdružují a co je výsledkem vazeb (asambláže?) a zaměřit se na existenci nebo absenci vazeb. Kombinace ANT a SNA pro výzkum šíření vědění nám umožní vysledovat přímé i nepřímé vazby mezi aktéry, odhalit neformální sociální vztahy mezi klíčovými osobnostmi a skupinami v síti, na základě vysledovaných spojení odhalit střed - centrální bod sítě a mosty mezi body s centrální povahou, existenci parciálních sítí a jak tyto parciální sítě tvoří celek, můžeme odhalit neformální uskupení lidí, mezi nimiž byly ustaveny skupinové normy chování a kteří spolu soucítí, a v neposlední řadě můžeme uvažovat, jak tyto vztahy a asambláže jako nové objekty ovlivňují distribuci vědění a strukturují mezinárodní politiku.

I když je v ANT a do velké míry i v SNA považováno za nejlepší, když badatel může proces formování vztahů a jednání aktérů sledovat v aktuálním čase, podle **Latoura** (2005) je dokonce nejlepší, když badatel může být přímo „při tom, součástí procesů“ (v této souvislosti se hovoří o etnometodologii jako klíči k ANT), u výzkumu šíření vědění o LB to možné nebylo. Datový soubor mapující období od poloviny 90. let do konce 90. let byl sestaven ex post. Pro výzkum období od cirká roku 2000 jsem datovou základnu sestavovala jak ex post, tak jsem již čerpala z vlastních pozorování, badatelských zkušeností a publikací (např. Waisová, 2003, 2006, 2010, 2013, 2018), účasti na konferencích zabývajících se LB a policy orientovaných aktivitách. Data byla získána pomocí dotazování (především rozhovory a emailová komunikace s klíčovými osobami sítě³), analýzou biografii klíčových osobností, z dokumentů a sledováním činnosti aktérů angažujících se v politice LB, analýzou odborných

³ Tato fáze výzkumu představovala nejkomplikovanější část. Získat čas a pozornost některých klíčových osob bylo téměř nemožné. Někteří potenciální informátoři již zemřeli (K. Annan) a další pak již kvůli věku neposkytují rozhovory (S. Ogata). Někteří informátoři na téma LB a své účasti v síti šíření vědění o LB nechtěli vůbec hovořit s tím, že téma nechtějí komentovat (osobní rozhovor s I. Kaul, 6. února 2019). Informace o vazbách některých mediátorů jsem tak získávala zprostředkovaně: z rozhovorů, které tyto lidé poskytovali za svého aktivního života médiím, ostatním výzkumníkům či pro potřeby veřejné prezentace institucí, které reprezentovali.

článků mapujících vývoj konceptu a politiky LB, databázi akademických textů JSTOR a EBSCOhost a novinových článků. Tento „*mixed-method approach*“ je sice obtížnou, ale vyzkoušenou technikou, jak zjistit určitou vazbu, a řadou autorů (např. Edwards, 2010; Latour, 2005) je považován za nejproduktivnější cestu při studiu sociálních vazeb a sítí. Je nutno ale poznamenat, že zkušenosti se sběrem relačních dat mluví o značné obtížnosti jejich získávání, pokud mají být jenom o málo složitější, než zcela jednoduchá. V případě teritoriálně a počtem účastníků rozsáhlé sociální struktury, jako je ta, která se vytvořila kolem LB, je jasné, že zkoumána mohla být jen určitá část sítě. Relační vazby velmi vzdálené od centra/center sítě a relační vazby záměrně skrývané nebyly a nemohly být zkoumány, resp. zaznamenány.

2 Etablování lidské bezpečnosti jako expertního vědění

LB se jako oblast expertního vědění začala formovat od poloviny 90. let, kdy se mezinárodní politika potýkala s celou řadou zásadních problémů – rostl počet slabých a rozpadajících se států, narůstal počet uprchlíků a vnitřně vysídlených osob a vypuklo několik rozsáhlých humanitárních krizí a etno-náboženských genocid. Do agendy mezinárodní politiky vstoupila LB v roce 1994, kdy UNDP zveřejnil tzv. *Human Development Report* (dále jen HDR) (LB se věnovala kapitola 4 zprávy). Ve Zprávě byla LB definována jako „*svoboda od strachu a nedostatku*“ (UNDP, 1994, kap. 4) a debatována byla ve vztahu k humanitární intervenci, lidským právům, rozvojové spolupráci a pochopení konfliktního potenciálu v nezápadním světě (srovnej např. World Bank, 1997). Později začala být LB charakterizována spíše jako „*ochrana lidí před násilnými i nenásilnými hrozbami*“ (CHS, 2003) a považována za „*holistický přístup k vypořádání se s násilnými konflikty*“ a „*hrozbami a nejistotami, jimž čelí lidé.*“ (ICISS, 2001; A More Secure World, 2004) V prvních letech dominovali diskusi o LB sociální a humanitní vědci a byrokraté z mezinárodních organizací, postupně však do prostoru výzkumu a agendy LB vstupovali i vysoce postavení politici jednotlivých zemí (Kanada, Norsko, Japonsko) a experti z dalších disciplín.

I když někteří (např. Paris, 2001, 2004) argumentovali, že LB je spíše „*hot air*“ a „*an inscrutable concept*“, LB se během jedné dekády vyvinula v na problém orientovanou interdisciplinární oblast expertního vědění, v níž se spojila témata jako zbrojení a odzbrojení, humanitární intervence, nerozvinutost či environmentální změna. (Gasper, 2010) V diskusi o LB vznikla celá řada

specifických konceptů a teorií (viz Tadjbakhsh a Chenoy, 2007), etablovalo se několik časopisů⁴, byla publikována celá řada odborných zpráv, uděleny granty na výzkum LB, publikovány stovky vědeckých článků (graf 1) od autorů z celého světa (graf 2), heslo „*lidská bezpečnost*“ se objevilo v encyklopediích (např. v Encyklopedii Britannica), byla vydána samostatná encyklopedie lidské bezpečnosti (Routledge Handbook of Human Security: Martin a Owen, 2013), vytvořen „*index of human (in)security*“ měřící LB, vznikla řada akademických i policy iniciativ a projektů o LB, mezinárodní organizace, např. OSN, Světová banka či EU, začaly zřizovat speciální tělesa pro LB, národní ministerstva oddělení LB či poradní orgány LB a univerzity otevřely akademické pozice nesoucí v názvu LB a vzdělávací programy LB (tabulka 1). (Martin a Owen, 2001; OSN, 2009, World Bank, 2005)

Příběh LB ukazuje, že z krátké – a na první pohled nijak významné – a dokonce ve chvatu (Gasper a Goméz, 2015) napsané kapitoly publikované v teprve čtvrté a stručné Zprávě o lidském rozvoji v roce 1994 se během dvou desetiletí stalo z LB expertní vědění diskutované, akceptované a používané v akademické i politické oblasti daleko za hranicemi UNDP a prakticky po celém světě. Následující kapitola přináší empirický materiál dokládající šíření vědění o LB a analyzuje jej pomocí ANT a SNA.

3 Empirická evidence difuze expertního vědění o LB a mapa aktérů, vztahů a analýza sítě LB

Jak avizují zastánci ANT, když analyzujeme aktéry a sítě, je třeba vybrat jednoho aktéra a jedno místo v síti, které badatel považuje za klíčové, a bez předem nastavené hranice sledovat vztahy, aktivity, cesty a jednání tohoto aktéra, zmapovat vztahy s ostatními aktéry a aktanty, jejich relační vazby a role a zmapovat assembláž, kterou vytvořili. U LB jsou čas i aktér, u něhož analýzu začneme, v podstatě nesporní: jedná se o UNDP v roce 1994.

UNDP vznikl v roce 1966 s cílem bojovat proti chudobě a podpořit rozvoj. Program ve svých řadách zaměstnává experty, vědce, tvůrce politiky a praktiky, měří a indexuje rozvoj a od 90. let i LB, nastoluje agendu a trendy v rozvojové politice, artikuluje závažná témata, produkuje dokumenty, organizuje konference

⁴ Chronologicky řazeno např. PRAXIS. The Fletcher Journal of Human Security (1999), Journal of Human Security (2005, původně jako Australasian Journal of HS), Journal of Human Security Studies (2012), Journal of Migration and Human Security (2013), Journal of Human Security & Resilience (2017).

a navazuje vztahy s dalšími (rozvojovými) aktéry (UNDP, n.d.). LB byla poprvé zmíněna ve Zprávě o lidském rozvoji z roku 1994⁵. V logice předchozích zpráv to nebylo překvapivé, neboť již v první HDR z roku 1990 se píše, že hlavní motivací pro vznik zprávy je debatovat „*lidskou dimenzi rozvoje*.“ (UNDP, 1990, s. iii) Pouhé publikování HDR by ale bylo jistě nestačilo k tomu, aby se z několika stránek textu stala světově rozšířená expertní znalost a obrovské téma politické a výzkumné agendy. Pro další diskusi o LB a šíření LB jako expertního vědění bylo podstatných hned v zárodku několik faktorů:

- *Personální složení týmu, který HDR 1994 napsal, a další intenzivní osobní angažmá autorů Zprávy v prosazování LB na půdě UNDP i mimo rámec Programu.*

Výzkumy organizací a politik, které mimořádně uspěly, ukázaly, že jádrem úspěchu jsou často mimořádné osobnosti se schopností vést a čestně, důvěryhodně a odborně prosazovat a obhajovat určité téma. (Wren et al., 2004; UN Intellectual History Project, n.d.) Tým, který připravil HDR 1994, byl složen z jedinečných osobností; vedení **Mahbubem ul Haquem** zprávu připravili **Inge Kaul**, **Saraswathi Menon** a **Selim Jahan**, dokument pak konzultovali např. **Amartya Sen** (UNDP, 1994, s. iv). **Haq**, bývalý pákistánský ministr financí s vynikajícím mezinárodním ekonomickým vzděláním a transdisciplinárním přesahem mající zkušenosti z univerzit i z angažmá v mezinárodních organizacích je považován za pionýra revoluce pojetí a praxe lidského rozvoje a za neúnavnou osobnost s potenciálem oslovit a přesvědčit. (Gasper, 2011; Haq a Ponzio, 2008) Německá profesorka **Kaulová** představila a významným způsobem se podílela na zavedení konceptu globálních veřejných statků v akademii i v politice neúnavně se angažující na desítkách mezinárodních fór a jako poradkyně šéfů OSN i významným tvůrců politiky⁶. Indická profesorka sociologie **Menonová** a bangladéšský profesor ekonomie **Jahan** jsou mezinárodně respektované osobnosti zastávající od počátku 90. let postupně nejrůznější pozice v UNDP a dalších tělesech OSN a stoupající po kariérním žebříčku funkcí OSN až do vedoucích pozic programů a fondů.

- *Zájem vedení UNDP o témata ze Zprávy 1994, podpora členů týmu a rozvoje úvah o LB a angažmá členů týmu za rámec UNDP.*

Jak zjistili např. **Strang s Meyerem** (1993) či později **Finnemorová** se

⁵ Debata o bezpečnost jedince se objevila u některých badatelů již před rokem 1994, tyto práce však nevyvolaly větší zájem a zůstaly až na několik výjimek nepovšimnuty.

⁶ Inge Kaul, osobní webové stránky: <https://www.ingekaul.net/>

Sikkinkovou (1998), aby se myšlenka ujala, potřebuje nejen nositele a obhájce, ale též institucionální platformu. A právě tou se UNDP pro LB stal. **Haq** a jeho tým měli mimořádnou podporu vedení UNDP (Gasper, 2011), členové týmu přispěli k založení několika dalších těles prosazujících LB (**Haq** např. South Asian Human Development Centre v Pákistánu) a působili v několika překrývajících se sítích – Světová banka, *Third World Forum* či *Society for International Development* – kde se setkávali s dalšími potenciálními příjemci LB a zprostředkovali jim svoje myšlenky. Tým byl též pověřen připravit agendu pro Kodaňský summit o sociálním rozvoji v roce 1995, v jehož závěrech se díky tomu prosadila celá řada prvků LB. (Gasper, 2011) Od roku 1994 na půdě UNDP probíhala debata o LB, LB zde byla opakovaně definována. V prostředí Programu docházelo k socializaci a kultivaci expertů a byrokratů OSN směrem k agendě LB, byly vytvářeny *human security guidance notes* a návody na měření LB, které byly distribuovány členským státům, byly robustně podporovány programy a projekty na šíření LB, budováno povědomí o politikách LB vis-à-vis systému OSN, členským státům, vědcům a mezinárodní veřejnosti a byly podporovány institucionální inovace umožňující zahrnout LB do politik a agend. (Goméz a Gasper, 2013; Goméz, Gasper a Mine, 2013; Jolly a Ray, 2006) Definování a kvantifikace LB vytvářely dojem objektivně existujícího fenoménu, opakovaná artikulace LB a spojování LB s řadou aktuálních krizí vyvolávalo dojem významu a důležitosti LB a pokyny pro státy využívat LB jako rámec přípravy zpráv o národním rozvoji nutil představitelé států i badatele užívat slovník LB.

- *Koincidence vydání Zprávy s několika humanitárními katastrofami a genocidami a potřeba na ně reagovat.*

Jak ukázali např. **Gladwell** (2000) či autorský tým vedený **Goodinem** a **Tillym** (2006), šíření sdělní je významně ovlivněno silou kontextu. Kontextem šíření vědění o LB byly v první polovině 90. let rozpad státních struktur v několika zemích doprovázený občanskými válkami a dalšími typy násilí (např. Somálsko a Sierra Leone) a vypuknutí několika genocid (např. Bosna a Rwanda) kombinované s raketovým nárůstem podrobného zpravodajství z těchto oblastí. Tyto události a dostupnost informací o utrpení lidí zmobilizovaly představitelé států a mezinárodních organizací i humanitární nevládní aktéry včetně mnoha významných osobností. Rozpoutala se debata o tom, zda a jak adekvátně reagovat na takové události, jakými nástroji, jak předcházet takovým incidentům a kdo by se měl na těchto akcích podílet. LB se stala odrazem ducha doby, rámcem nových výzkumů a formováním nových politik (např. zákaz

nášlapných min, zřízení Mezinárodního trestního soudu) a stala se formou diskurzivního porozumění procesům sociálních a politických změn v 90. let a návodem, jak tyto změny a nové problémy uchopit. (Chandler, 2012; Duffield, 2006; Kaldor, 2007)

Skupina kolem **Haqa** ukotvená v prostředí UNDP se v polovině 90. let stala – slovníkem ANT – mediátorem a – slovníkem SNA – centrálním bodem sítě vztahů vědění o LB a sehrála spolu s UNDP několik důležitých rolí. UNDP hrálo roli označovanou v marketingu (srovnej Gladwell, 2000) jako „*maven*“, členové týmu HDR pak role označované jako „*prodavač*“ a „*spojovatelé*“. *Maven* je někdo, kdo shromažďuje informace a zprostředkovává zájemcům kontakt s trhem, přičemž takovému aktérovi nejde o zisk a tudíž informace jsou ostatními vnímány jako důvěryhodné, spojovatel je osoba disponující rozsáhlým počtem důležitých kontaktů a tzv. prodavač je osoba, která dokáže přesvědčit ostatní, ačkoliv původnímu sdělení nemusejí zcela důvěřovat. Pro rozšíření nějakého sdělení jsou podstatné všechny tři role.

Důležitým momentem šíření vědění o LB se stala jeho expanze za hranice UNDP. Relační vazby, jejichž prostřednictvím se šířilo vědění o LB, a vizi LB jako řešení určitého typu problémů utvářelo dominantně několik jedinců a institucí, resp. jedinci mající zázemí ve významných institucích a vykonávající rozhodující funkce. Mezi osoby, které postupně společně i samostatně vytvořily (nebo se na tom podstatně podílely) rozsáhlé institucionální zázemí LB a jako nositelé vědění o LB opakovaně hovořily v její prospěch v akademické i policy sféře a zanášely LB do agendy institucí, v nichž se pohybovaly, patřily (abecedně): **Kofi Annan**, **Lloyd Axworthy**, **Sadako Ogotová**, **Amartya Sen** a **Knut Volaebeck**. Politické a institucionální funkce, které tyto osoby zastávaly, a osobní renomé, jim dávaly „*epistémickou moc*“ prosazovat vize, hodnoty a vědění a jejich prostřednictvím určovat rámce a cíle politik, zřizovat instituce a určovat role dalších aktérů v síti. Abychom tomuto procesu porozuměli, pokusím se jej popsat, zejména zachytit řetězení vztahů mezi jednotlivými osobami, jejich funkcemi a institucemi, jež reprezentovaly, resp. na jejichž půdě působily.

Při sledování šíření vědění o LB vně UNDP začneme u dvou osob, které tvoří most mezi UNDP a vnějším světem: **A. Sena** a **S. Ogotové**. V polovině 90. let působil **Sen** jako hlavní poradce UNDP, kde mj. konzultoval HDR 1994, a později Světové banky. Od druhé poloviny 90. let působil také na půdě Komise pro LB (CHS) a Fondu OSN pro LB (UNTFHS) (viz dále). **Sen**, podobně jako **Haq**, neúnavně vystupoval na nejrůznějších fórech a obhajoval „*lidskou dimenzi bezpečnosti a rozvoje*“ a po **Haquově** smrti v roce 1998 se stal tvář a patronem

LB. (Jolly a Ray, 2006) Shodou okolností právě v roce 1998 obdržel **Sen** Nobelovu cenu za ekonomii, což zvýšilo jeho osobní renomé a jeho názorům – včetně zdůrazňování LB – byla věnována značná pozornost. **S. Ogotová** nejprve působila v Japonsku na univerzitách, v polovině 80. let vstoupila do japonské zahraniční politiky. Od počátku 90. let působila jako lidskoprávní expertka a reprezentantka Japonska při OSN, jako poradkyně pro UNDP a zastupovala japonskou vládu v mezinárodních jednáních o rozvojových otázkách. Současně v letech 1991 až 2000 řídila UNHCR, v letech 2003 až 2012 Japonskou rozvojovou agenturu⁷, společně s **A. Senem** v letech 2001 až 2003 též Komisi pro LB a v letech 2003 až 2011 byla členkou poradního panelu UNTFHS.⁸ Před svým odchodem z mezinárodní politiky do ústraní v roce 2017 úzce spolupracovala s úřadem Zvláštního poradce GT OSN pro LB (e-mailová komunikace s asistentem S. Ogotové, K.C. Scottem, 5. ledna 2018). Tým kolem **Haqa** se společně se **Senem** a **Ogotovou** potkávali na půdě OSN a současně každý z nich působil v mnoha dalších sítích, napsali desítky odborných i policy textů a měli desítky projevů o LB^{9,10}. **Sen** s **Ogotovou** rozvinuli během druhé poloviny 90. let hustou celosvětovou síť relačních vazeb a stali se skutečnými mediátory v síti LB. **Senovi** vazby vedly zejména do Světové banky, **Ogotová** měla vazby do japonské zahraniční politiky a oba potom úzce spolupracovali s generálním tajemníkem OSN (dále jen GT) **K. Annanem**, který před nástupem na post GT dlouhá léta pracoval v UNHCR¹¹. **Annan** se stal aktérem sítě šíření LB až ve druhé polovině 90. let; stal se – a to nejen z podstaty své funkce – dalším významným mediátorem participujícím na utváření sítě a rolích aktérů při šíření LB.

Od svého nástupu do funkce GT OSN **Annan** zdůrazňoval humanitární témata a nutnost uvažovat o lidské dimenzi v mezinárodní politice. V průběhu svého funkčního období (1997-2006) systematicky podporoval LB; krom projevů a zpráv o LB¹² podporoval jedince a tělesa prosazující LB. V roce 2000 vytvořil komisi, jejímž úkolem bylo prodiskutovat nový výklad Charty OSN a nalézt

⁷ Po nástupu Ogotové JICA v roce 2004 reorganizovala politiku oficiální rozvojové spolupráce a LB byla nově zakotvena jako jeden ze sedmi základních principů japonské rozvojové pomoci. (Ikeda, 2009; Kurusu, 2016)

⁸ S. Ogotová, biografie. Online: <https://www.brookings.edu/experts/sadako-ogata/>

⁹ A. Sen, seznam publikací. Online: <https://scholar.harvard.edu/sen/publications?page=2>

¹⁰ S. Ogotová, seznam projevů. Online: <https://www.unhcr.org/search?comid=3be026772&cid=49aea93a4c&scid=49aea93a2f&tid=&author=Ogata>

¹¹ K. Annan, biografie. Online: <https://www.kofiannanfoundation.org/kofi-annan/biography/>

¹² K. Annan, seznam projevů o LB. Online: <https://www.un.org/humansecurity/reports-resolutions/>

slučiteľnosť Charty s humanitárni intervencí (závery této komise se staly základem politiky Odpovědnosti za ochranu), v roce 2001 vytvořil Komisi pro LB, jíž předsedali společně **Ogatová** se **Senem** (k CHS viz dále) a v roce 2003 zřídil *High Level Panel on Global Threats, Challenges and Change* odborníků, kteří na pozadí nových bezpečnostních problémů debatovali strukturální reformu OSN (členkou tohoto panelu byla i **S. Ogatová**) (více viz Prins, 2005). V roce 2006 **Annan** inicioval vytvoření nových úřadů v rámci sekretariátu, konkrétně Zvláštního zmocněnce pro LB a zmocněnců pro genocidu a Odpovědnost za ochranu. Zvláštní zmocněnci jsou osoby, které zejména „vyšetřují na místě, připravují zprávy, komunikují svou agendu s tvůrci politiky, badatelé a médii a vytvářejí spojení napříč systémem OSN.” (UNOGP, n.d.) **Annan** též inicioval začlenění LB do výzkumné agendy Univerzity OSN včetně zřízení nového institutu pro LB (rozhovor s prof. Szarzynskim, ředitel Institutu pro LB, Univerzita OSN, 5. července 2018). **Annan** sehrál při šíření LB roli mavena, konektora i prodejce. Byl držitelem mnoha informací a expertního vědění o LB, zprostředkoval je ostatním na půdě OSN i mimo ni a z povahy svého úřadu měl mimořádnou prestiž a epistémickou sílu, které mu umožnily šířit LB vně OSN.

Vazba mezi **Senem**, **Ogatovou** a **Annanem**, jejíž podstatou bylo sdílení vědění o LB a vůle jej šířit, se stala dalším uzlem kolem něhož vznikala assembláž aktérů a jejich vztahů. Bylo to v době, kdy se výzkum LB v akademické sféře již plně etabloval a o LB vycházely desítky odborných článků od autorů z celého světa (graf 1 a 2). Souběžnost intenzivní artikulace LB v politickém prostoru a bohatá akademická reflexe vytvořily mimořádný kontext poskytující šíření vědění o LB jedinečné zázemí.

Další sledování činnosti a vazeb **Sena**, **Ogatové** a **Annana** vedou na konci 90. let k Fondu OSN pro LB (UNTFHS). Fond byl zřízen GT **Annanem** z japonské iniciativy v roce 1999 a Japonsko je od té doby hlavním dárce fondu. Vznik fondu bývá intelektuálně spojován s **Y. Takasu**, který působil jako Zvláštní poradce GT OSN pro LB, je – stejně jako **S. Ogatová** – členem Poradního panelu UNTFHS a inicioval vznik neformální platformy *Friends of HS*.¹³ (Routledge Handbook of Human Security, 2013, information about contributors) Fond finančně podporuje šíření vědění o LB a realizaci politiky LB. (Guidelines for UNTFHS, 2014) Dosud největší prostředky z fondu získaly UNDP, UNHABITAT a UNICEF. Financovány byly např. filmy o LB, zvětšení

¹³ FHS měl nahradit v té době stagnující Human Security Network (viz dále).

teritoriálního dosahu zpravodajství IRIN News, v jehož rámci měl být kladen zvýšený důraz na LB, výzkum LB a akademické publikace a v neposlední řadě založení a rozvoj studijních programů LB na univerzitách. (UNTFHS Global Projects, n.d.) Prostřednictvím programů Fondu v souhře s činností jednotlivých zastánců a propagátorů LB se během krátké doby kolem UNTFHS vytvořila další asambláž jedinců a institucí spojená s Fondem a jeho zástupci relačními vazbami (obrázek 1). Kolem UNTFHS se etablovaly (Goméz, 2012; Thérien, 2012):

- Komise OSN pro LB (CHS): Vznikla v roce 2001 s japonskou finanční podporou s cílem radit Fondu a Generálnímu tajemníkovi OSN s agendou LB. Komisi společně předsedali **Sen** a **Ogatová**;
- Poradní panel UNTFHS: Byl v roce 2003 zřízen **Kofi Annanem** na základě doporučení CHS s cílem pokračovat v poradní funkci CHS, zejména strategicky usměrňovat činnost Fondu; v letech 2003 až 2011 mu předsedala **Ogatová**;
- HS Unit: Vznikla v roce 2004 s cílem řídit každodenní práci UNTFHS, podporovat konkrétní aktivity šířící LB a transformovat se do centra vědění o LB. Strategické cíle HSU nastavuje GT OSN a Poradní panel UNTFHS. (rozhovor s Mehrnaz Mostafavi, ředitelkou HSU, 2. prosince 2015) Institucionálně zaštiťuje HSU UNOCHA, hlavním dárce finančních prostředků je Japonsko.

Sledujeme-li asambláž formující se kolem vědění o LB a trojúhelníku **Annan** – **Ogatová** – UNTFHS, je zjevné, že od konce 90. let stoupal v síti LB význam Japonska (více viz dále) a osob svázaných s japonskou diplomacií. Japonská politika i akademická komunita byly na počátku nového milénia LB zcela fascinovány: vláda financovala výzkumy LB, na univerzitách vznikaly studijní programy LB (tabulka 1), byly zakládány časopisy věnované LB a japonští autoři publikovali o LB desítky textů. **Ikeda** (2009) dokonce dochází k závěru, že na pozadí LB vznikl mezi japonskou vědeckou komunitou a tvůrci politiky unikátní vztah, jehož základem se stala vládní snaha využít akademických poznatků k aktivnějšímu japonskému angažmá ve světě.

Krom Japonska vede sledování přelévání kontaktů a řetězení relačních vazeb z UNDP a z úřadu GT OSN k dalším dvěma místům v síti vědění o LB, které se staly ve druhé polovině 90. let významnými mediátory a uzly: k **L. Axworthy**mu a Kanadě a **K. Vollebaekovi** a Norsku. Skvělých textů nabízejících analýzu kanadské a norské politiky LB bylo napsáno v různých souvislostech celá řada (např. Suhrke, 1999, 2014); na tomto místě se nicméně

budu věnovat tématu, které v dosavadní literatuře není přítomno: analýze kanadské, resp. norské role při vytváření sítě kolem šíření vědění o LB a sledování řetězení vazeb formujících tuto síť.

Kanada i Norsko byly významnými aktéry v síti LB na přelomu tisíciletí, především v době funkčního období **Axworthyho** (ministr zahraničních věcí 1996 - 2000) a **Vollebaecku** (ministr zahraničních věcí 1997 - 2000). Obě země inkorporovaly myšlenku LB do své agendy a podporovaly projekty, jejichž cílem bylo prosazování myšlenky LB a v praktické rovině její zlepšení (např. zákaz nášlapných min a tříštivé munice) a stály u zrodu mezinárodní koalice *Human Security Network* (1999), jejímž cílem bylo šířit ideu i praxi LB. (Suhrke, 2009, 2014; Waisová, 2003) Jak uvádějí **Callon** a **Law** (1997) tvorba aliancí je jedním z nástrojů sociální změny, vylučování některých, resp. začleňování jiných a zásadním způsobem přispívá k rozvoji diskurzu konkrétní inovace. Kanada významně podporovala výzkum LB, zřídila nejrůznější vládní tělesa a panely zabývající se LB (Waisová, 2003, 2018), LB byla zmiňována v kanadských strategických dokumentech¹⁴, vláda financovala vydávání pravidelného newsletteru o LB a internetového rozcestníku *Human Security Getaway* zprostředkovávajícího akademické i policy orientované zdroje o LB. V Norsku se LB stala nedílnou součástí rozvojové i zahraniční politiky a vláda prostřednictvím grantů podporovala výzkum LB a rozvoj praktické politiky LB včetně projektů cílících k posílení LB ve třetích zemích. (Behringer, 2005) Role Kanady a Norska však byla jiná, než role Japonska. Zatímco aktivity Kanady a Norska byly jasné a viditelné a spojené s dosažením určité role a mezinárodní pozice (Suhrke, 2009, 2014), japonské angažmá při šíření LB bylo decentní a v dlouhodobé perspektivě je jeho role jako mediátora daleko významnější, než role Kanady a Norska. Ottawa a Oslo se sice podílely na prosazování a šíření LB ale po odchodu **Axworthyho** a **Vollebaecku** jejich nadšení pro LB začalo vyprchávat¹⁵. Japonské angažmá v síti LB je dlouhodobé a daleko méně závislé na činnosti jednotlivců; Tokio již dvě dekády dodává lidské i finanční zdroje do sítě LB a stalo se patronem vědění a politik LB pečujícím o fungování a zachování sítě LB. (Edström, 2003, 2011)

¹⁴ Např. Canada, Department of Foreign Affairs and International Trade. 2000. *Freedom from Fear: Canada's Foreign Policy for Human Security*. Ottawa: DFAIT.

¹⁵ Řada aktivit a projektů, které jsem zmínila výše v souvislosti s oběma zeměmi, již neexistují. HSN sice formálně existuje, ale v zásadě nekoná, *HS Newsletter* již není vydáván, *HS Getaway* jako online platforma již není aktivní a vládní tělesa pro LB byla zrušena či přejmenována. (Waisová, 2018)

Byť kanadské a norské angažmá při formování asambláže kumulující se kolem vědění o LB nelze ztotožňovat s **Axworthy** a **Vollebaeckem**, oba tehdejší ministři zahraničních věcí hráli jedinečnou a významnou roli – zejména jako konektoři a prodejci neúnavně obhajující LB. (Donaghy, 2003; Jockel a Sokolsky, 2000; Rock, 2013) Vedle toho sehráli i roli inovátorů, kterou výzkum vědění označuje jako tzv. „*honest brokers*“. Honest broker „*vysvětluje, případně rozšiřuje spektrum možností, které lze využít pro určitou akci.*“ (Pielke, 2007) Oba pánové zůstali významnými aktéry šíření vědění o LB i po odchodu z národní politiky. **Axworthy** měl vazby především k UNDP a ke **K. Annanovi**: v UNDP působil jako poradce a **Annan** jej jmenoval zvláštním pověřencem pro Etiopii a Eritreu. **Axworthy** na téma LB též často veřejně hovořil a publikoval (Axworthy, 1997, 2001), později působil jako ředitel Liu Institute for Global Affairs na University of British Columbia. Tento institut byl založen v roce 2000 jako jedno z prvních výzkumných center LB v Kanadě a v roce 2002 zahájil výzkumný projekt (tzv. *HS Report Project*), jehož cílem bylo sledovat a analyzovat mezinárodní a regionální situaci LB a každoročně vydávat zprávy o LB (v roce 2007 byl projekt přesunut na Univerzitu Simona Frasera, před několika lety byl však ukončen). Centrum úzce spolupracovalo např. se Světovou bankou. Za svou humanitární činnost a podporu LB získal **Axworthy** řadu ocenění a čestných doktorátů. (Lloyd Axworthy Biography, n.d.) **Vollebaeck** od svého odchodu z norské politiky působí na různých mezinárodních postech spojených s agendou LB, např. je členem Poradního panelu UNTFHS, komisařem International Commission on Missing Persons, byl Vysokým komisařem OBSE pro národnostní menšiny (Knut Vollebaeck, Chair, n.d.), publikuje o LB, hovoří o LB na konferencích a nadále podporuje platformy rámující LB včetně reformy HSN. (Rock, 2013)

Při analýze řetězení vztahů a formování sítě šířící vědění o LB nelze opominout vztahy zprostředkovatelů do akademické komunity a roli vědců při šíření vědění o LB. Badatelé začali LB zkoumat v první polovině 90. let (graf 1) a výzkum LB se za dvě dekády vyskytl téměř ve všech regionech (graf 2). Akademici se podíleli jak na debatě o konceptualizaci LB, tak o jejím praktickém uplatnění. Mnozí též obsadili různé národní či mezinárodní posty, které měly v popisu práce prosazovat a šířit LB a působili jako poradci či poradci - aktivisté (v síti LB lze uvažovat např. o **I. Kaulové**, **M. Kaldorové**, **A. Acharyovi** či **R.**

Thakurovi¹⁶). V některých zemích by bylo možno identifikovat i zárodky tzv. *academic-policy* komplexu, spolupracujícího partnerství mezi vědci a tvůrci politik při šíření vědění o LB. (Ikeda, 2009) Ať už s podporou vlád a mezinárodních organizací či z vlastní iniciativy, univerzity (tabulka 1) začaly vzdělávat v oblasti LB a v rámci programů či kurzů LB umísťovat studenty na stáže do mezinárodních institucí, vědci publikovali o LB společně s tvůrci politik (srovnej čtyřdílnou sérii editovanou Martinem a Owenem /2013/), vědecké časopisy publikovaly texty obhajující LB psané politiky a tvůrci politik (Axworthy, 1997, 2001; Evans a Sahnoun, 2001¹⁷) a politické instituce poskytovaly vědcům granty na výzkum LB a zaměstnávaly je jako poradce pro LB¹⁸. V interakci s policy sférou se během několika let některé univerzity staly uzly a mediátory v síti LB. Mezi pracoviště, kde se koncentroval výzkum a výuka LB, patřily Univerzita OSN, London School of Economics, University of British Columbia a později Simon Fraser University.

Univerzita OSN se začala LB věnovat pod vedením rektora **R. Thakura**, který na žádost **K. Annana** podloženou rozhodnutím Valného shromáždění, založil Institut pro LB (rozhovor s prof. Szarzynskim, 5. července 2018). Na LSE byla pod vedením **Kaldorové** v roce 2003 založena *Civil Society and Human Security Research Unit*. Zde se koncentrovali badatelé (např. **M. Martin** či **D. Kostovicova**), kteří publikovali o LB a kteří pronikali do evropské i světové politiky jako poradci v otázkách LB. Např. **Martinová** a **Kaldorová** vedly *HS Study Group*, jež připravila v roce 2004 *A Human Security Doctrine for Europe* (více v Kaldor, Martin a Selchow, 2007). Sama **Kaldorová** (Kaldor, n.d.) se

¹⁶ Prof. Kaldorová měla úzkou vazbu na J. Solanu a podílela se na několika policy dokumentech o LB určených pro EU i OSN (viz dále), prof. Acharya působil jako poradce pro LB v UNESCO a pod jeho vedením vznikla série publikací analyzujících LB v jednotlivých světových regionech a prof. Thakur se podílel na debatě o Odpovědnosti za ochranu a jako rektor Univerzity OSN zřídil Institut pro LB.

¹⁷ Axworthy byl v době psaní obou textů ministrem zahraničních věcí Kanady. Gareth Evans, bývalý ministr zahraničních věcí Austrálie, prezidentem think tanku Crisis Group. Sahnoun byl zvláštním poradcem GT OSN a členem panelu projektu War-Torn Societies. Evans i Sahnoun společně předsedali výše zmíněné Annanem zřízené Komisi pro intervenci a státní suverenitu.

¹⁸ Srovnej složení autorských týmů zpráv *A Human Security Doctrine for Europe*, 2004 (<http://www.lse.ac.uk/internationaldevelopment/research/cshs/humansecurity/barcelonareport.pdf>) nebo *Human Security Now*, 2003 (https://www.mofa.go.jp/policy/human_secu/commission/member.html).

domnívá, že její „práce v oblasti LB přímo ovlivnila politiky států i EU“.¹⁹ Sledováním kontaktů a vztahů **Kaldorové** a jejího týmu vede zpět k UNDP. (UNDP, 2006)

Významnými akademickými centry výzkumu LB se staly dvě kanadské univerzity: University of British Columbia a později Simon Fraser University. Obě univerzity spojil tzv. *HS Report Project* (viz výše). Od roku 2005 byly v rámci projektu publikovány Zpráva o LB mapující trendy v LB a vytvořen projekt *HS Getaway*, on-line databáze textů zabývajících se LB²⁰. Projekt finančně podpořily kanadská vláda, UNDP a Světová banka a po svém odchodu z politiky se na něm podílel **Axworthy**. (World Bank, 2008) Obě univerzity s podporou kanadské vlády vytvořily projekt *Canadian Consortium on HS*, jež se měl stát akademickou sítí podporující politicky relevantní výzkum, a podílely se na vydávání *HS Bulletinu*.²¹

Ve sledování relačních vazeb, řetězení vztahů, aktérů a míst v síti šířící vědění o LB by bylo možno pokračovat na desítkách dalších stran, mělo by to ale už jen malou přidanou hodnotu. Jak poznamenává **Latour** (2005), pokud výzkumník využívá ANT, které předem neohraničuje prostor a nevymezuje sociální skupinu, v níž zkoumá relační vazby, musí v nějakém okamžiku výzkum ukončit. Navíc, cílem tohoto textu nebylo bezezbytku popsat asambláž kumulovanou kolem vědění o LB, ale získat dostatek empirického materiálu k úvahám o šíření expertního vědění v mezinárodní politice.

4 Závěrečná diskuse

V této části budu diskutovat jak otázky týkající se šíření vědění o LB, tak obecněji šíření vědění v mezinárodní politice. Obecné závěry budou mít samozřejmě omezený charakter, neboť je činím na základě výzkumu jednoho tematického pole, nicméně pro další debatu o výzkumu šíření vědění v mezinárodní politice či jeho limitech mohou tvořit cenou základnu. Budu krok za krokem představovat jednotlivé postřehy o šíření expertního vědění o LB a debatovat je ve světle ústřední otázky tohoto textu, „*jak je šířeno expertní vědění v mezinárodní politice*“. Diskusi rozdělím na tři podtémata: nejprve se

¹⁹ Christou (2014) uvádí, že vliv Kaldorové a jejího týmu stoupl zejména po nástupu J. Solany, jež je považován za příznivce LB, na post Vysokého zástupce EU pro Společnou bezpečnostní a zahraniční politiku.

²⁰ Příslušná webová stránka již není aktivní.

²¹ Ani jeden z projektů již neexistuje.

budu věnovat formování, charakteru a fungování sítě, jež se utvořila na pozadí šíření vědění o LB a jež se na šíření aktivně podílela, poté budu analyzovat aktéry sítě a nakonec nástroje a strategie šíření vědění. V závěru otevřu diskusi o dalších tématech výzkumu a jeho omezeních.

Vznik, charakter a fungování sítě šířící vědění o LB

- Asambláž, která se vytvořila kolem vědění o LB, je novým objektem v mezinárodní politice a současně je nadána aktérství, neboť strukturuje vědění o LB a má vliv na to, jakého vědění a komu se dostane.

- Síť šířící vědění o LB se začala rodit v roce 1994 řetězením vztahů a formováním relačních vazeb mezi týmem, který připravil HDR 1994, a obecněji UNDP a vnějším světem. Tyto vazby vznikaly cirkulací jednotlivců sdílejících vizi a vědění o LB na mezinárodních postech, vytvářením podobně smýšlejících skupin a diskurzivních koalic osob, institucí a států věřících v inovativní sílu LB a snažících se svými aktivitami o rozšíření LB a zakládáním nových institucionálních platform LB. Postupně se kolem vědění o LB vytvořila asambláž, jež umožnila fungování, systematizaci a organizaci expertního vědění o LB a spojila původce myšlenek s jejich příjemci. Součástí zmíněné asambláže se stala, **Wengerovými** (2002) slovy, „*community of practice*“; skupina, které sdílí zájem, sadu problémů a nebo nadšení pro určité téma a která prohlubuje svoje vědění a odbornost v této oblasti prostřednictvím vzájemných a průběžných interakcí. „Členové“ skupiny se nemusejí nacházet na jednom místě, společným jmenovatelem skupiny je snaha najít nové praktiky.

- Šíření vědění o LB a vznik sítě LB nebyly nahodilé; koincidovaly s politickým a intelektuálním kontextem doby a souvisely s konkrétní potřebou zaujmout postoj k určitému problému a řešit jej.

- Síť šířící vědění o LB je možno charakterizovat jako trans-disciplinární, transnacionální a trans-vládní prostor a jako makro-epistémickou polycentrickou nekoordinovanou strukturu interdependentních mnohvrstevných vazeb a aktérů spojených formálními a neformálními dominantně horizontálními vztahy budujícími vazby mezi lokálním a globálním.

- Současná síť v níž „žije“ vědění o LB je enormní a skutečně globální, i když se hustota relačních vazeb a výskyt mediátorů a uzlů teritoriálně liší.

- Síť, jež se vytvořila na pozadí šíření vědění o LB, představuje jakousi globální agoru. Slovo „*agora*“ pochází ze starověkého Řecka a zde ho metaforicky používám pro označení otevřeného prostoru, který slouží jako

zázemí a prostor pro setkávání aktérů, kteří se zajímají o LB. Podobně, jako ve starém Řecku, globální agora je veřejným prostorem, který hraje důležitou roli ve veřejném a společenském životě; slouží ke komerčním (jsou zde „prodávány“ myšlenky a expertní vědění) a ceremoniálním účelům (globální konference, symbolická rozhodnutí). Podobně jako na starořeckých agorách, i na globální agoře může téměř kdokoliv navazovat vztahy s téměř kýmkoliv.

- Jedním ze základních stavebních kamenů sítě šířící vědění o LB je na problém orientovaný výzkum sloužící efektivnímu plánování politik a jejich implementaci, transformaci starých politik a legitimizaci nové agendy.

- Expertní vědění o LB se původně šířilo z jednoho centrálního uzlu (UNDP a tým kolem HDR 1994), který hrál roli mediátora. Postupně však vznikaly i další uzly centrální povahy se schopností vystupovat při šíření LB v roli mediátorů. Původní centrum a nová centra jsou spojená relačními vazbami, jejichž společným jmenovatelem je hodnota připisovaná LB. Tato centra jsou na sobě více méně nezávislá. Mediační potenciál původního centra časem oslabil a zformovalo se centrum nové – UNTFHS. Kolem nového centra vznikla asambláž spojující instituce, jedince, politiky a projekty aktivně šířící vědění o LB. Šíření vědění o LB bylo záměrné a systematické, byť nešlo o žádnou organizovanou či koordinovanou aktivitu. Jednalo se spíše o sadu procesů, jednání, aktivit a řetězení vztahů, které spojovalo přesvědčení o významu LB.

Aktéři

- V síti, jež se ustavila na pozadí šíření vědění o LB, se setkávají aktéři nejrůznějšího charakteru a zájmů. Aktéři rámovali, verifikovali, třídili, legitimizovali a přenášeli LB jako expertní vědění. Podíleli se též na formování epistémických pravidel sítě.

- Různí aktéři v síti LB hráli různé role: „maven“, „honest broker“, spojovatel a prodejce. Tyto role nenáleží jedinému hráči, někteří hráči mohou hrát více rolí a jednu roli může hrát současně více aktérů a role se mohou měnit v čase. Někteří aktéři v průběhu času ztratili nebo dobrovolně opustili svoje místo v asambláži kumulované kolem vědění o LB.

- Ačkoliv bez mavenů, spojovatelů a prodejců proces difuze vědění o LB nemohl probíhat, nemenší význam měl pro šíření expertního vědění o LB patron (Japonsko). Má-li expertní vědění svého patrona, pak jeho šíření probíhá snadněji. Patron nemusí být maven, spojovatel ani prodejce. Patron sám nemusí expertní vědění šířit, ale podporuje ostatní, kteří tak činí. Tokio bylo více než jedno desetiletí schopno ovlivňovat, kdo bude řídit mezinárodní tělesa

pečující o vědění o LB a uvádějící LB do praxe. Zde by bylo možno použít název jednoho ze slavných amerických filmů a konstatovat, že Japonsko „*vtřelo psem*“ (rozuměj LB).

- Mezi aktéry šířící vědění o LB najdeme univerzity, výzkumné ústavy, mezinárodní organizace, státy a národní rozvojové agentury, byrokraty, tvůrce politiky, zástupce NGOs, konzultanty a badatele. A i když studium mezinárodní politiky obvykle nepřipisuje jednotlivcům velký význam, právě výzkum šíření vědění o LB ukazuje, jak mimořádně mohou jedinci ovlivňovat mezinárodní politiku. Jedinci cirkulují na mezinárodních a národních politických a byrokratických postech, hovoří s ostatními lidmi v síti, a co je důležitější, i mimo ni. Jak ukázal případ **Ogatové** nebo **Takasu**, kamkoliv během své profesionální kariéry zavítali, tam přinesli LB. Jak si všiml již **Granovetter** (1973), nikoliv silné vazby (tj. vazby s nejbližším okruhem známých, přátel a spolupracovníků), ale právě slabé vazby a různorodost komunikačních spojení a kanálů vedou k rychlému šíření informací. Komunikace významných jedinců vně assembláže kumulované kolem vědění o LB a občasný přechod těchto jedinců do institucionálních platforem mimo síť LB se staly základem efektivního řetězení vztahů šířících expertní vědění o LB a poskytly síti LB vysokou míru konektivity.

- V síti, jež se vytvořila v procesu šíření LB, téměř zmizela hranice mezi tvorbou politiky a vědeckými debatami. Kontakty mezi badateli a tvůrci politiky či byrokraty nejsou ničím novým, a to ani v mezinárodním prostoru. **Weiss, Carayannis a Jolly** (2009) hovoří o první, druhé a třetí OSN, kdy za třetí OSN je považována síť nestátních aktérů jako vědců, univerzit a think tanků, které působí jako externí experti OSN a díky své expertíze mají privilegovaný přístup na půdu OSN. V síti vazeb kumulujících se kolem vědění o LB však badatelé opustili roli externistů, neboť komise či panely sestávající se z vědců byly krok za krokem inkorporovány do systému tvorby politiky. Vědci přestali být pouze členy poradních epistémických komunit, jak je viděl ještě **Haas** (1992). Začali plynule fluktuovat mezi byrokracií, tvorbou politiky, výzkumem a dokonce pozicemi aktivistů „*cestující*“ mezinárodními a vysoce postavenými národními politickými pozicemi vykonávající roli vědců, odborníků, byrokratů, sociálních aktivistů či dokonce tvůrců politiky současně. Lidé jako **S. Ogata, A. Sen, R. Thakur, M. Kaldor** či **L. Axworthy** působili v průběhu své profesní kariéry jak v akademické sféře, tak na vysokých politických či byrokratických postech a tyto pozice nezřídka zastávaly současně. Jako výzkumníci dodávali expertní a kvalifikované vědění o LB čímž současně legitimizovali své vlastní byrokratické a politické pozice v mezinárodních institucích.

Nástroje a strategie šíření

- Vedle institucionálního zázemí difuzi vědění o LB umožnila a usnadnila celá řada nástrojů různé povahy. Některé z nich byly aktivní (grantové pobídky pro výzkum²² a publikování o LB či pobídky pro zavádění politiky LB), některé pasivní (manuály a pokyny jak zpracovávat data o LB či jak LB měřit), některé zprostředkované politickou sférou (rozvojové projekty cílící na zlepšení stavu LB a podpora implementace projektů LB), některé pak stály mimo ni (vzdělávání v oblasti LB či odborné články).

- Jako jeden z klíčových nástrojů šíření expertního vědění o LB v mezinárodní politice a upevňování vazeb v síti LB se mi jeví vzdělávání a profesionální trénink v oblasti LB. Jeho podporu mají mezi svými cíli UNDP, UNESCO, UNTFHS, japonská vláda a dříve i kanadská vláda. Vzdělávání je chápáno jako investice do lidského kapitálu a v kontextu agendy LB též jako posílení LB. (Sen, 2002; UNESCO, 2006) Vzdělání též posiluje absorpční kapacity cílového prostředí a rámuje a standardizuje vědění. (Birkinshaw a Sheehan, 2002; Hveem a Knutsen, 2012) Zatímco původně bylo vzdělávání konstruováno v národním kontextu, měnící se společenské i politické podmínky a globalizační procesy přispěly k tomu, že vzdělávání již není čistě národním projektem. Sociologové vzdělávání (Singer, 1990; Nelles 2006, 2011; Ravetz 1996) konstatují, že vzdělávání a charakter vzdělávací instituce podstatným způsobem ovlivňují preference, chování a hodnoty lidí, a to nejen na interpersonální rovině, ale také během celoživotní profesionální kariéry. Vzdělání a profesionální trénink jsou klíčovými formativními silami našich „*kognitivních map*“ (Axelrod, 1976) a pomáhají nebo omezují akceptování nových myšlenek a norem. Vzdělání a pobyt na vzdělávací instituci také formují kohorty, podobně smýšlející skupiny a umožňují vznik relačních vazeb přetrvávajících celá desetiletí. Výzkumy (Nelles, 2011; Solar, 2017) též ukázaly, že vzdělání pomáhá elitám konsolidovat moc a má sílu ovlivnit rozvoj sdílené vize sociálního vývoje. Rozhodnutí studovat určitý obor navíc svádí dohromady jedince, kteří sdílejí určité zájmy a hodnoty; těžko si lze představit, že někdo, kdo se rozhodne studovat LB, nevěří v tento koncept, resp. domnívá se, že LB nemá význam.

²² Dárci nastavili prostřednictvím grantových schémat výzkumné rámce a účinně ovlivnili, *kdo* bude zkoumat *co*. Kanadská CIDA či *International Development Research Center* vypisovaly granty zabývající se LB, které směřovaly výzkumníky do specifických oblastí – LB a Afrika, LB a nerozvinutost. Podobně činila i JICA či UNESCO. Srovnaj například seznam kanadských grantů na <https://www.idrc.ca/en/search?query=human+security> či seznam grantů JICA na <https://www.jica.go.jp/jica-ri/research/index.html>.

Steiner-Khamsi (2012) navíc ukázala, že transfer vzdělání (modely a kurikula) není lineární; jedná se spíše o *circular-movement* založený na interakcích mezi tvůrci politik a experty v transnacionálních a národních arénách a napříč jimi. Vrcholem těchto interakcí a nejučinnější cestou, jak prosadit určité expertní vědění do politiky, je nastavit vzdělávací politiku a dosadit vědce a experty, kteří byli formováni určitou vzdělávací kulturou a určitou vizí světa, do vládních a byrokratických postů. Jedinci, kteří získají určité vzdělání na určitých institucích, vstupují později do politiky, kde – vybaveni specifickým vzděláním – udržují a recyklují konkrétní přístupy a kulturu.

Jiný pohled se nám otevře, pokud nahlédneme vzdělání jako nástroj difuze expertního vědění z pohledu studia organizací. Jak si všimli **Ernst** s **Kimem** (2001), jako mocní nositelé vědění fungují globální produkční sítě: tzv. *flagship companies* produkují vědění, a to je přenášeno prostřednictvím globální výrobní sítě na lokální dodavatele. Aby lokální dodavatelé mohli plnit požadavky *flagship companies*, musejí stále zlepšovat své schopnosti a dovednosti a získávat nové vědění. Aplikováno na LB, centra sítě LB (slovníkem studií organizací *flagships*) přenášejí a šíří určité vědění směrem k dalším aktérům, aby zlepšily jejich politické dovednosti a absorpční kapacitu tak, aby tyto mohly lépe plnit požadavky center. Tedy např. UNDP a UNTFHS vytvářejí programy školící v oblasti LB, manuály a pokyny jak měřit a zavádět LB a poskytují státům granty a další finanční nástroje tak, aby tyto mohly nové rámce a politiky (lépe) implementovat a reprodukovat.

- Vzdělávání v oblasti LB jako nástroj šíření expertního vědění o LB a strukturování sítě utvářející se při šíření vědění tvoří tandem s výzkumem. V prostředí sítě vědění o LB vznikla spontánně i plánovaně výzkumná centra LB (např. výše zmíněná centra na LSE, UCB či SFU). Ta se stala místem výzkumu a publikování o LB, inkubátorem mladých příznivců LB, skladištěm expertů na LB čekajících na politické příležitosti a útočištěm pro ty, kteří dočasně „odpočívají“ na cestách mezi politickými a byrokratickými posty. Výzkumná centra a univerzity pořádaly konference o LB, vládám a mezinárodním organizacím dodávaly výzkumné zprávy o LB a založily nové časopisy o LB. Časopisy však nejsou jen prostorem zveřejňování odborných textů a diskuse; kolem časopisů se sdružují lidé s podobným světovým názorem a podobnými zájmy. Časopis je uzlem relačních vazeb mezi editorem, členy redakčních rad, autory, recenzenty a čtenáři. Jakou roli může hrát vědecký časopis v etablování a rozvoji nové disciplíny včetně zprostředkování relačních vazeb zmiňuje ve svém životopise nositel Nobelovy ceny za ekonomii **R. Thaler** (2017), jeden z otců

behaviorální ekonomie. **Thaler** vzpomíná, že když začal zpochybňova předpoklady ekonomů o racionalitě rozhodování jedinců a poukazovat na vliv tzv. irelevantních faktorů jako je např. chabá lidská paměť, redakční rady „starých“ časopisů nebyly ochotny otevřít dveře kacířům bourajícím základy klasické ekonomie. Začínající behaviorální ekonomové se obraceli na nové časopisy, resp. zakládali své vlastní. Podobně lze uvažovat i o příznivcích LB. Zakládání časopisů soustředících se na LB efektivně vyřadilo z diskuse ty, kteří s tímto konceptem či politikou nesouhlasili nebo jí vůbec nepřijímali a v okruhu kolem časopisu se kumulovali lidé sdílející vědění o LB a názor, že LB hraje roli.

Závěrem: Epistémická infrastruktura jako nový objekt mezinárodní politiky

Z empirického materiálu, který jsem předložila a analyzovala i z následné diskuse vyplývá, že difuze expertního vědění o LB není čistě intelektuálním, samovolným a spontánním procesem, nýbrž že je fundamentálně relačním fenoménem doprovázeným procesem institucionalizace, síťováním, vytvářením specifických nástrojů, mechanismů difuze a kanálů komunikace. Kolem vědění o LB se zkonstruovala jako nový objekt mezinárodní politiky hybridní entita – jakási jedinečná epistémická infrastruktura utvářená věděním, artefakty, fyzickými fenomény, aktéry a praktikami – která strukturovala a strukturuje krajinu mezinárodní politiky a která je odlišná od ostatních objektů, událostí a aktérů. Diskurzivní praktiky tvořící a šířící vědění o LB se nevznášejí ve vzduchoprázdnu, ale jsou – jak jsem ukázala na empirickém materiálu a v následné diskusi – součástí technických procesů, institucí i pedagogických forem, které vytvářejí nové „objekty“, jež tyto praktiky následně strukturuje, rozvíjejí a udržují (k této diskusi více viz např. Sending 2015). Zdá se, že při šíření i další konstrukci vědění o LB měla skutečnou moc epistémická infrastruktura, neboť byla s to transformovat krajinu reality a autority, která strukturuje politický svět.

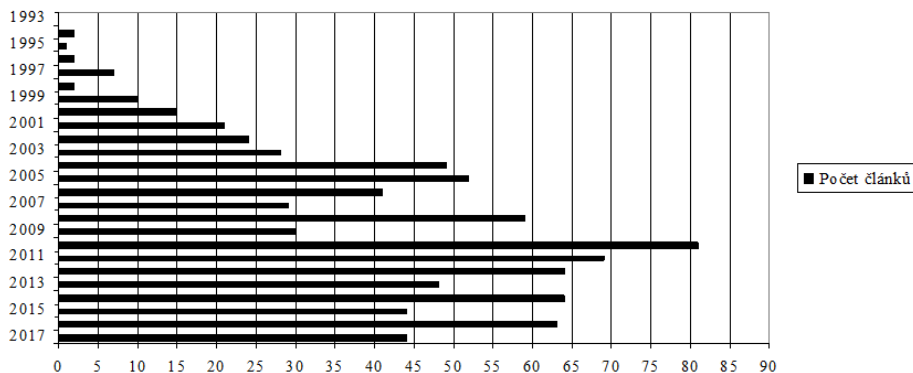
Epistémickou infrastrukturu (dále jen EPIN) bychom mohli definovat jako asambláž materiálních a nemateriálních objektů (organizací, laboratoří, norem, formálních a neformálních opatření), aktérů (profesionálů, vědců, aktivistů, tvůrců politiky, byrokratů, institucí) a relačních vazeb mezi nimi (sdílené normy a praktiky, komunikace), kumulujících se kolem určitého expertního vědění. Konkrétní expertní vědění dává smysl konkrétní EPIN a konfiguruje ji, bez EPIN by se ale konkrétní vědění šířilo jen těžko. Konkrétní EPIN a konkrétní vědění jsou vzájemně závislé a vzájemně se utvářející entity.

EPIN je adaptabilním nástrojem a prostředím využívání potenciálu sociálních vztahů, které jsou mobilizovány ve snaze šířit expertní vědění a jeho prostřednictvím vyvolat změnu. Je spojnicí mezi myšlenkami, jejich autory, těmi, kdo dané vědění chtějí šířit, a konkrétními sociálními systémy, v nichž jsou myšlenky šířeny. EPIN, ti a to, co ji vytvářejí, a relační vazby v rámci EPIN ovlivňují, kdo bude moci získat jaké vědění, jakým způsobem a jak s ním bude nakládáno. Ve vědeckém světě, který *„je tak velký, že osobní vazby přestaly dominovat profesionálním vztahům“* a kde *„vliv“ je řídicím principem* (Ravetz, 2016), nabízí EPIN sílu a prostor pro překonání vzdáleností a vytváření a ovlivňování účasti, vztahů a spojení. Umožňuje komunikovat, řídit, integrovat, třídit a kontrolovat tok expertního vědění napříč disciplínami a sociálními systémy (zejména akademickým světem a politikou). EPIN vzniká spíše spontánně, nicméně ze záměrně zřízených částí. Nemá jasné hranice a vyvíjí se a umírá organicky, tj. existuje tak dlouho, jak dlouho je relevantní.

Pokud bychom při analýze šíření vědění v mezinárodní politice jako rámec pro analýzu využili EPIN, mohli bychom spojit výzkum a analýzu materiálních a nemateriálních objektů, sociálních entit a jejich relačních vazeb a pozorovat jejich vzájemné ustavování. Výzkumem EPIN bychom mohli zjistit, kdo a co se kumuluje kolem určitého expertního vědění, kdo a jaké relační vazby vytváří, jak tyto vztahy fungují, jak jsou zprostředkovávány a sdíleny informace v čase a prostoru, kdo všechno je do sítě zahrnut, jak jsou tito aktéři otevření vůči ostatním, jakou roli při šíření expertního vědění hrají a jakou roli zastávají v samotné EPIN, v neposlední řadě jak fungují komplexní systémy (ne pouze jejich části) a jak dochází k jejich změnám.

Graf 1: Kvantitatívna dokumentácia výskytu akademických článkov o LB v letech 1993 až 2017

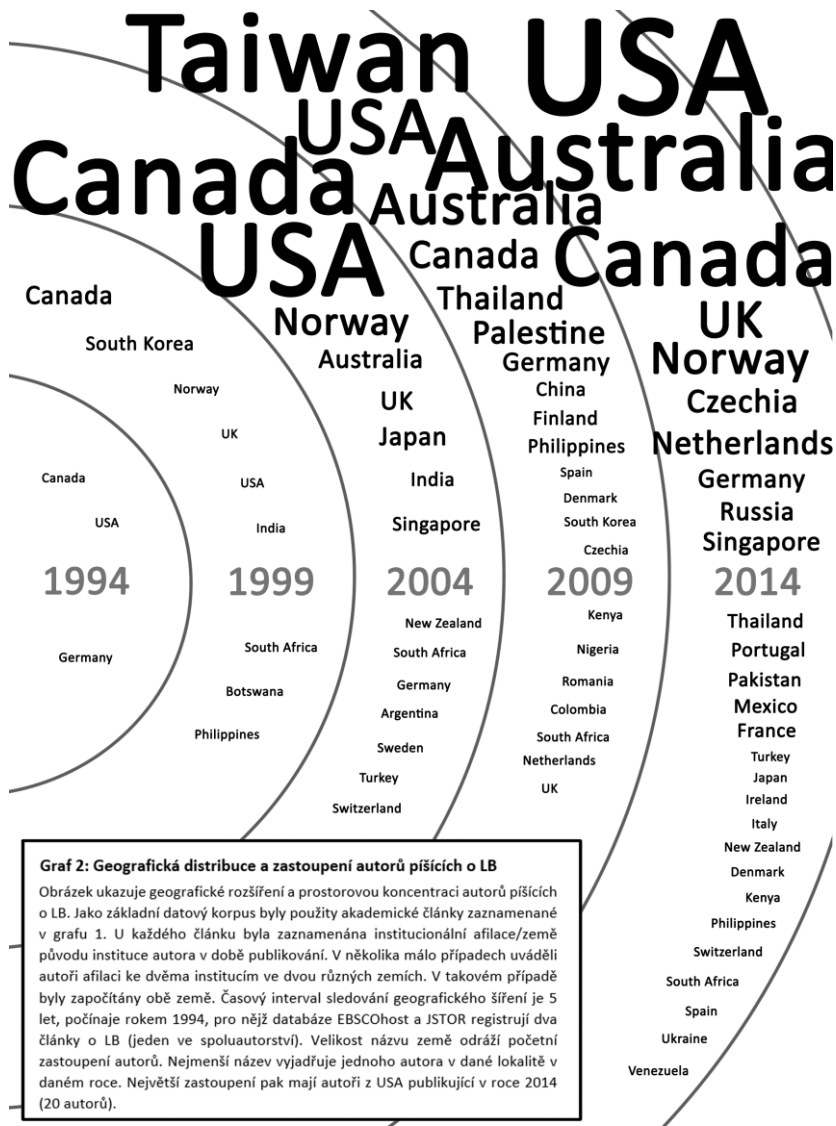
Zdrojem dat jsou databáze EBSCOhost a JSTOR, konkrétně texty kvalifikované jako „academic peer reviewed article“. Zahrnuty byly všechny disciplíny. Články registrované v obou databázích byly započítány jen jednou. Kritériem započítání článku bylo, když termín „lidská bezpečnost“ byl v názvu článku, nebo v abstraktu článku nebo byl obsažen mezi klíčovými slovy.

Zdroj: Autorka s využitím dat z databází EBSCOhost a JSTOR

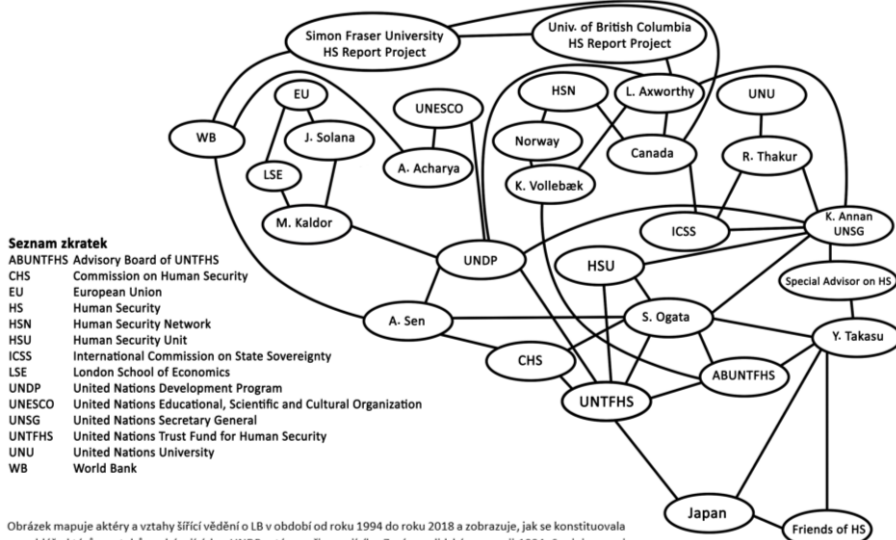
Pozn. Pro rok 2004 je v grafu uvedeno 49 článků. Z těchto 49 textů bylo 21 článků v rozsahu jedna strana. Texty byly publikované ve zvláštním čísle časopisu Security Dialogue, který byl věnovaný LB a její konceptualizaci.

Graf 2: Geografická distribúcia zastoupení autorů písícih o LB

Zdroj: Autorka na základe údajů z EBSCOhost a JSTOR

Obrázek 1: Mapa aktérů šířících vědění o LB a jejich relačný vazby

Obrázek mapuje aktéry a vztahy šířící vědění o LB v období od roku 1994 do roku 2018 a zobrazuje, jak se konstituovala assembláž aktérů a vztahů vycházejících z UNDP a týmu připravujícího Zprávu o lidském rozvoji 1994. Spojnice mezi aktéry vyjadřují vzájemné vztahy a ukazují síť šířící vědění o LB. Spojnice nevyjadřují intenzitu vztahů v síti.

Zdroj: Autorka s využitím literatury uvedené v seznamu zdrojů

Tabulka 1: Kde studovat lidskou bezpečnost

Některé univerzity nabízejí moduly, certifikáty a kurzy LB, několik univerzit pak nabízí studijní programy LB, a to na bakalářské, magisterské i doktorské úrovni. V této tabulce jsou zaznamenány jen univerzity nabízející programy LB. Uvedeny jsou všechny programy LB, které autorka našla, nicméně tabulka si nedělá nárok na to být kompletní a vyčerpávající.

Země	Univerzita	Název programu	Úroveň	Vznik
Dánsko	Aarhus University	Human security (HS)	MA	2011
Kanada	Royal Roads University	HS and peacebuilding	MA	2013
Kostarika	University for Peace	HS	MA	N/A
Japonsko	University of Tokyo, Komaba	HS	MA, PhD	2004
Japonsko	Tohoku University	International Joint Educational Program of Human Security	PhD	2005
Japonsko	Kyoto University	Integrated Engineering course, HS Engineering Field	MA, PhD	2011
Německo	University of Bonn a UN University	Geography of environmental risks and HS	M.Sc.	2013

Země	Univerzita	Název programu	Úroveň	Vznik
Španělsko	Universitat Autònoma de Barcelona	HS and Global Law	PhD	N/A
Togo	University of Lomé, podporováno Univerzitou OSN, Institutem pro LB	Climate Change and HS	MA	2012
USA	Tufts University	HS	BA, MA, PhD	2000
USA	University of Bridgeport	Criminal Justice and HS	BA, MA	N/A
USA	University of Baltimore	Global Affairs and HS	MA	2012
USA	Embry-Riddle Aeronautical University	HS and Resilience	M.S.	2006
USA	University of Massachusetts Boston	Global Governance and HS	MA, PhD	2005
Velká Británie	University of East London	Conflict, displacement and HS	MA	2016

Zdroj: Autorka na základě webových stránek konkrétních univerzit prostřednictvím vyhledavače google

N/A datum vzniku se autorce nepodařilo zjistit

Literatura:

- A *More Secure World: Our shared responsibility*. 2004. Online: http://www.un.org/en/events/pastevents/a_more_secure_world.shtml
- ACHARYA, A. 2007. *Promoting Human Security: Ethical, Normative and Educational Frameworks in South-East Asia*. Paris, UNESCO, 2007.
- ADLER, E. - POULIOT, V. 2011. International practices. In *International Theory*, 3, 1, 1 - 36.
- AGNEW, J. 2007. Know-Where: Geographies of Knowledge of World Politics. In *International Political Sociology*, 1, 138 - 148.
- ALLAN, B. B. 2018. From subjects to objects: Knowledge in International Relations theory. In *European Journal of International Relations*, 24, 4, 841 - 864.
- AXLEROD, R. 1976. *Structure of Decision: The Cognitive Maps of Political Elites*. Princeton: Princeton University Press.
- AXWORTHY, L. 1997. Canada and Human Security: The Need for Leadership. In *International Journal*, 52, 2, 183 - 196.

- AXWORTHY, L. 2001. Introduction. In MCRAE R. & HUBERT D. (Eds.), *Human Security and the New Diplomacy: Protecting People, Promoting Peace* (3-13). McGill-Queen's University Press.
- BARRY, A. 2013. The translation zone: between actor-network theory and international relations. In *Millenium: Journal of International Studies*, 41, 3, 413 - 429.
- BEHRINGER, R. M. 2005. Middle Power Leadership on the Human Security Agenda. In *Cooperation and Conflict*, 40, 3, 305 - 342.
- BORGATTI, S.P. - MEHRA, A. - BRASS, D. J. - LABIANCA, G. 2009. Network Analysis in the Social Sciences. In *Science*, 323, 5916, 892 - 5.
- BUEGER, Ch. 2013. Communities of Security Practice at Work? The Emerging African Maritime Security Regime. In *African Security*, 6, 3 - 4, 297 - 316,
- BUEGER, Ch. 2015. Making Thing Known. Epistemic Practices, the United Nations, and the Translation of Piracy. In *International Political Sociology*, 9, 1 - 18.
- CALLON, M. - LAW, J. 1997. After the Individual in Society: Lessons on Collectivity from Science, Technology and Society. In *Canadian Journal of Sociology*, 22, 2, 165 - 182.
- CHANDLER, D. (2012). Resilience and human security: The post-interventionist paradigm. In *Security Dialogue*, 43, 3, 213 - 229.
- CHRISTOU, G. 2014. The European Union's human security discourse: where are we now? In *European Security*, 23, 3, 364 - 381.
- CHRISTAKIS, N.A. - FOWLER J.H. 2007. The spread of obesity in a large social network in last 32 years. In *The New England Journal of Medicine*, 357, 370 - 379.
- CHS (Commission on Human Security). 2003. *Human Security Now*. New York: Commission on Human Security.
- DONAGHY, G. 2003. All god's children: Lloyd Axworthy, human security and Canadian foreign policy, 1996–2000. In *Canadian Foreign Policy Journal*, 10, 2, 39 - 58.
- DUFFIELD, M. 2006. Human security: linking development and security in an age of terror. In *New interfaces between security and development. Changing concepts and approaches*, ed. Stephan Klingebiel, 11 - 38. Deutsches Institut für Entwicklungspolitik.
- EDSTRÖM, B. 2003. Japan's foreign policy and human security. In *Japan Forum*, 15, 2, 209 - 225.

- EDSTRÖM, B. 2011. Japan and Human Security: The Derailing of Foreign Policy Vision. In *Asia Paper*, March 2011. Institute for Security and Development Policy: Stockholm.
- EDWARDS, G. 2010. *Mixed-Method Approaches to Social Network Analysis*. ESRC National Centre for Research Methods Review paper.
- ELDER-VASS, D. 2019. Actor-network theory. In: Atkinson, P.A. et al. *SAGE Encyclopedia of Research Methods*, Forthcoming.
- ERNST D.- Kim, L. 2001. *Global Production Networks, Knowledge Diffusion, and Local Capability Formation: A Conceptual Framework*. East West Center Working Papers, Economics Series 19, May, Honolulu.
- EVANS, G. - SAHNOUN, M. 2001. Intervention and State Sovereignty: Breaking New Ground. In *Global Governance*, 7, 2, 119 - 125.
- EVERS, H. D. 2000. Epistemic Cultures: Towards a New Sociology of Knowledge. In *Bielefeld Working paper 330*. University of Bielefeld: Sociology of Development Research Centre.
- FINNEMORE, M. - SIKKINK, K. 1989. International Norm Dynamics and Political Change. In *International Organization*, 52, 4, 887 - 917.
- GASPER, D. 2010. 'The Idea of Human Security'. In K. O'Brien, A. L. St. Clair, B. Kristoffersen (eds.), *Climate Change, Ethics and Human Security*, Cambridge: Cambridge Univ. Press, 23 - 46.
- GASPER, D. 2011. Pioneering The Human Development Revolution - Analysing The Trajectory Of Mahbub ul Haq – A Review Essay. In *Journal of Human Development and Capabilities*, 12, 3, 433 - 456.
- GASPER, D. – GOMÉZ, O. 2015. Human security thinking in practice: 'personal security', 'citizen security' and comprehensive mappings. In *Contemporary Politics*, 21, 1, 100 - 116.
- GHERARDI, S. 2000. Practice-Based Theorizing on Learning and Knowing in Organizations. In *Organization*, 7, 2, 211 - 223.
- GILARDY, F. 2012. Transnational diffusion: norms, ideas and policies. In W. Carlsnaes, T. Risse and B. Simmons (eds). *Handbook of International Relations*. Thousand Oaks: SAGE Publications, 453 - 477.
- GLADWELL, M. 2000. *The Tipping Point: How Little Things Can Make a Big Difference*. London: Little, Brown & Co.
- GLUCKMAN, P. 2014. The art of science advice to government. In *Nature*, 507, 163 - 165, 13 March 2014.

- GÓMEZ, O. 2012. What is a human security project? The experience of the UN Trust Fund for Human Security. In *Global Change, Peace & Security*, 24, 3, 385 - 403.
- GOMÉZ, O. - GASPER, D. 2013. *Human Security: A Thematic Guidance Note for Regional and National Human Development Report Teams*. Co-author Oscar A. Gómez. New York: Human Development Report Office, UNDP. http://hdr.undp.org/sites/default/files/human_security_guidance_note_r-nhdrs.pdf
- GOMÉZ, O., GASPER, D. a MINE, Y. 2013. *Good Practices in Addressing Human Security through National Human Development Reports*. Report for UNDP Human Development Report Office and UN Trust Fund for Human Security. UNDP, HDRO Occasional Paper. http://hdr.undp.org/sites/default/files/good_practices.pdf
- GOODIN, R.E. - TILLY, Ch. (eds). 2006. *The Oxford Handbook of Contextual Analysis*. Oxford University Press.
- GOULD, J. 2014. Positionality and scale: Methodological issues in the ethnography of aid. *Occasional Paper* 24: 263 - 90.
- GRANOVETTER, M. 1973. The strength of weak ties. In *American Journal of Sociology*, 78,6, 1360 - 80.
- Guidelines for UNTFHS*. 2014. Online: <http://www.unocha.org/sites/dms/HSU/UNTFHS%20Guidelines%208th%20Edition%20-%20FINAL.pdf>
- HAAS, E.B. 1975. Is there a hole in the whole? Knowledge, technology, interdependence and the construction of international regimes. In *International Organization*, 39, 3, 827 - 876.
- HAAS, E.B. 1990. *When knowledge is power. Model of change in international organizations*. Berkley: University of California Press.
- HAAS, P.M. 1992. Introduction: Epistemic Communities and International Policy Coordination. In *International Organization*, 46, 1, 1 - 35.
- HALL, J. (ed.). 1989. *The Political Power of Economic Ideas: Keynesianism Across Nations*. Princeton: Princeton University Press.
- HAQ, K. - PONZIO, R. (eds.). 2008. *Pioneering the Human Development Revolution – An Intellectual Biography of Mahbub ul Haq*. New Delhi: Oxford Univ. Press.
- HUNTER, A. 2013. Knowledge Pluralism for Human Security. In *Journal of Human Security Studies*, 2, 2, 135 - 53.
- HVEEM, H. - KNUTSEN, C. (ed.). 2012. *Governance and Knowledge*. London: Routledge.

- ICISS (International Commission on Intervention and State Sovereignty. 2001. *ICISS Report*. International Development Research Centre.
- IKEDA, J. 2009. Creating the Human Security Discourse and the Role of the Academic-Policy Complex. In *Interdisciplinary Information Sciences*, 15, 2, 197 - 209.
- JOCKEL, J., - SOKOLSKY, J. 2000. Lloyd Axworthy's Legacy: Human Security and the Rescue of Canadian Defence Policy. In *International Journal*, 56, 1, 1 - 18.
- JOINT RESEARCH CENTER – EU Science Hub. n.d. Online: <https://ec.europa.eu/jrc/en>
- JOLLY, R. - BASU RAY, D. 2006. The Human Security Framework and National Human Development Reports: A Review of Experiences and Current Debates. *NHDR Occasional Paper 5*, Human Development Report Office, UNDP, New York.
- KALDOR, M. 2007. *Human Security: Reflections on Globalization and Intervention*. Cambridge: Polity Press.
- KALDOR, M. - MARTIN, M. - SELCHOW, S. 2007. Human security: a new strategic narrative for Europe. In *International Affairs*, 83, 273 - 288.
- KNORR CETINA, K. 2007. Culture in global knowledge societies: knowledge cultures and epistemic cultures. In *Interdisciplinary Science Reviews*, 32, 4, 361 - 375.
- Knut Vollebaeck, Chair*: n.d. <https://www.un.org/humansecurity/knut-vollebaek/>
- KURUSU, K. 2016. Does the concept of Human security generate additional values? *JICA-RI Working paper*, 122, March.
- LATOUR, B. 2005. *Reassembling the social: an introduction to Actor-Network Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- LATOUR, B. 1987. *Science in action*. Cambridge: Harvard University Press.
- LAW, J. - CALLON, M. 1988. Engineering and Sociology in a Military Aircraft Project: A Network Analysis of Technological Change. In *Social Problems*, 35, 3, 284 - 297.
- LAW, J. - CALLON, M. 1989. On the Construction of Sociotechnical Networks: Content & Context Revisited. In *Knowledge & Society: Studies in the Sociology of Science Past and Present*, 8, 57 - 83.
- LAW, J. 1987. Technology and Heterogeneous Engineering: The Case of Portuguese Expansion. In Bijker, Hughes & Pinch (eds.), *The Social Construction of Technological Systems: New Directions in the Sociology and History of Technology*. Cambridge: MIT Press.

- LEANDER, A. 2013. Technological Agency in the Co-Constitution of Legal Expertise and the US Drone Program. In *Leiden Journal of International Law*, 26, 4, 811 - 831.
- LIU, K.-Y., KING, M., - BEARMAN, P. S. 2010. Social Influence and the Autism Epidemic. In *AJS; American Journal of Sociology*, 115 ,5, 1387 - 1434.
- Lloyd Axworthy Biography. n.d. Online: <https://www.uwinnipeg.ca/president/past-presidents/axworthy-biography.html>
- MARTIN, M. - OWEN, T. 2010. The second generation of human security: lessons from the UN and EU experience. In *International Affairs*, 86, 211 - 224.
- MARTIN, M. - OWEN, T. (eds.) 2013. *Routledge Handbook of Human Security*. Abingdon: Routledge.
- MÜTZEL, S. 2009. Networks as Culturally Constituted Processes: A Comparison of Relational Sociology and Actor-network Theory. In *Current Sociology*, 57,6, 871 - 887.
- NELLES, W. 2003. Introduction. In *Comparative Education, Terrorism and Human Security: From Critical Pedagogy to Peacebuilding?*, edited by Wayne Nelles, New York: Palgrave Macmillan.
- NELLES, W. 2006. Foundations and fractures of Kosovo's educational system: towards conflict or peace? In *Kosovo between War and Peace: Nationalism, Peacebuilding and International Trusteeship* edited by Tonny Brems Knudsen and Carsten Bagge Laustsen, 96 - 116, Oxon: Routledge.
- NEXON, D. H. - POULIOT, V. 2013. "Thing of Networks": Situating ANT in international relations. In *International Political Sociology*, 7, 3, 342 - 345.
- NOWOTNY, H. - SCOTT, P. - GIBBONS, M. 2003. Introduction: 'Mode 2' Revisited: The New Production of Knowledge. In *Minerva*, 41, 3, 179 - 194.
- OSN. 2009. *Human Security in Theory and Practice: An Overview of the Human Security Concept and the United Nations Trust Fund for Human Security*. New York: United Nations, Human Security Unit.
- PARIS, R. 2004. Still an Inscrutable Concept. In *Security Dialogue*, 35, 3, 370 - 372.
- PARIS, R. 2001. Human Security: Paradigm shift or hot air? In *International Security*, 26, 2, 87 - 102.
- PIELKE, Jr, R. 2007. *The Honest Broker: Making Sense of Science in Policy and Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- PRINS, G. 2005. Lord Castlereagh's return: the significance of Kofi Annan's High Level Panel on Threats, Challenges and Change. In *International Affairs*, 81, 373 - 391.

- RAVETZ, J. 2012. Keep Standards High: Sociology of Science. In *Nature*, 481, 7379, 25.
- RAVETZ, J. 2016. How should we treat science's growing pains? In *The Guardian*, June 8.
- ROCK, A. 2013. *The Human Security Network. Fifteen year on*. Online: <http://www.cepi-cips.ca/2013/05/21/the-human-security-network-fifteen-years-on-2/>
- ROGERS, E. 1983/2003. *Diffusion of Innovations*. (5th ed.). New York, NY: The Free Press.
- RUGGIE, JG. 1975. International responses to technology: Concepts and trends. In *International Organization*, 29, 3, 557 - 583.
- SCHIMMELFENNIG, F. 2008. EU political accession conditionality after the 2004 enlargement: consistency and effectiveness. In *Journal of European Public Policy*, 15, 6, 918 - 937.
- SEN, A. 2002. *Rationality and Freedom*. Cambridge, MA: Belknap Press.
- SENDING, O.J. 2015. *The Politics of Expertise: Competing for Authority in Global Governance*. Ann Arbor, MI: University of Michigan Press.
- SINGER, O. 1990. Policy Communities and Discourse Coalitions. The Role of Policy Analysis in Economic Policy Making. In *Knowledge: Creation, Diffusion, Utilization*, 11, 4, 428 - 58.
- SOLAR, C. 2017. Civil-military relations and human security in a post-dictatorship. In *Journal of Strategic Studies*, 1 - 25.
- ST. CLAIR, A. L. 2006. Global Poverty. The Co-Production of Knowledge and Politics. In *Global Social Policy*, 6, 1, 57 - 77.
- STEINER-KHAMSI, G. 2012. For All By All?. In: Klees S.J., Samoff J., Stromquist N.P. (eds) *The World Bank and Education. Comparative and International Education (A Diversity of Voices)*, vol 14. Rotterdam: SensePublishers.
- STRANG, D. 1991. Adding Social Structure to Diffusion Models: An Event History Framework. In *Sociological Methods & Research*, 19, 3, 324 - 353.
- STRANG, D. - MEYER, J.W. 1993. Institutional Conditions for Diffusion. In *Theory and Society*, 22, 487 - 511.
- SUHRKE, A. 2014. Human Security 15 Years after Lysøen: The Case against Drone Killings. In *Asian Journal of Peacebuilding*, 2, 2, 185 - 198.
- SUHRKE, A. 1999. Human security and the interest of states. In *Security Dialogue*, 30, 265 - 276.

- SWIDLER, A. - ARDITI, J. 1994. The new sociology of knowledge. In *Annual Reviews of Sociology*, 20, 305 - 29.
- TADJBAKHS, S. - CHENOY, A. 2007. *Human Security. Concept and Implications*. London: Routledge
- THALER, R. 2017. *Neočekávané chování. Příběh behaviorální ekonomie*. Argo.
- THÉRIEN, J.-P. 2012. Human Security: The Making of a UN Ideology. In *Global Society*, 26, 2, 191 - 213.
- UN Intellectual History Project, n.d. *About*. Online: <http://www.unhistory.org/about/>
- UNDP. n.d. *About us*. Online: <http://www.undp.org/content/undp/en/home/about-us.html>
- UNDP. 1990. *Human Development Report 1990*. New York: Oxford University Press.
- UNDP. 1994. *Human Development Report 1994. New dimensions of human security*. New York: Oxford University Press.
- UNDP. 2006. *Evaluation of UNDP assistance to conflict affected countries*. Online: <http://web.undp.org/evaluation/documents/thematic/conflict/ConflictEvaluation2006.pdf>
- UNOGP (UN Office on Genocide Prevention and the Responsibility to Protect) n.d. *Mandate*. Online: <http://www.un.org/en/genocideprevention/office-mandate.html>
- UNTFHS (UN Trust Fund for Human Security). n.d. *About the Trust Fund*. Online: <http://www.un.org/humansecurity/#>
- VOß, J.-P. - SIMONS, A. 2014. Instrument constituencies and the supply side of policy innovation: The social life of emissions trading. In *Environmental Politics*, 23, 735 - 754.
- WASSERMAN, S., - FAUST, K. 1994. *Social Network Analysis: Methods and Applications*. Cambridge: Cambridge University Press.
- WAIŠOVÁ, Š. 2003. Human Security: the Contemporary Paradigm? In *Perspectives*, 20, 58 - 72.
- WAIŠOVÁ, Š. 2006. Lidská bezpečnost - pojetí a strategie: komparace přístupů členských států Evropské unie angažujících se v Human Security Network. In *Mezinárodní vztahy*, 41, 1, 58 - 73.
- WAIŠOVÁ, Š. 2010. The Transformation of Canada's Development Policy through the Security-Development approach. In *Canada's Foreign and Security Policy: Soft and Hard Strategies of a Middle Power*. Don Mills: Oxford University Press, 81 - 100.

- WAISOVÁ, Š. 2013. The Consequences of 9/11 for the US Security Sector: New actors, new procedures, and new practices. In *Perspectives (Central European Review of International Affairs)*, 21, 1, 67 - 86.
- WAISOVÁ, Š. 2018. Human security: An analysis of the dissemination of the idea in the world politics. In *Politics in Central Europe*, 14, 3, 75 - 99.
- WEISS, T.G. - CARAYANNIS, T. - JOLLY, R. 2009. The "Third" United Nations. In *Global Governance*, 15, 123 - 142.
- WINNER, L. 1993. Social Constructivism: Opening the Black Box and Finding It Empty. In *Science as Culture*, 3, 6, 427 - 452.
- WENGER, E. - MCDERMOTT, R. - SNYDER, W. M. 2002. *Cultivating Communities of Practice*. Boston, MASS: Harvard Business School Press.
- WEIBLE, C. - SABATIER, P. - JENKINS SMITH, H. 2011. A quarter century of the advocacy coalition framework: An introduction to the special issue. In *Policy Studies Journal*, 39, 349-360.
- World Bank. 1997. *World Development Report 1997: The State in a Changing World*. World Development Report. Washington, DC: World Bank Group.
- World Bank. 2005. *Human security in an increasing fragile world*. Washington, DC: World Bank Group.
- World Bank. 2008. *Human Security Report Project. MiniAtlas of Human Security*. Brighton, UK: Myriad Editions.
- WREN, J.D. - BEKEREDJIAN, R. - STEWART, J.A. - SHOHET, R.V. - GARNER, H.R. 2004. Knowledge discovery by automated identification and ranking of implicit relationships. In *Bioinformatics*, 20, 389 - 398.